

”Fallet AA” – en granskning av bl.a. objektivitetsprincipens tillämpning under förundersökning och rättegång samt av Riksåklagarens handläggning av ett ärende gällande resning

JO:s kritik i sammanfattning

Jag har vid den granskning som detta beslut inrymmer funnit anledning att allvarligt kritisera kammaråklagaren BB för att ha brutit i objektivitet genom att

- inte upplysa de misstänkta och försvararna om att det fanns utredningsmaterial som inte tagits in i förundersökningsprotokollet och för en närmast vilseledande uppgift i fråga om existensen av sådant ytterligare material,
- inte i förundersökningsprotokollet redovisa visst utredningsmaterial av betydelse och för att på en punkt ha gjort ett ensidigt urval i den redovisning som gjordes,
- inte lämna de misstänkta och försvararna information om de kompletterande förundersökningsåtgärder som vidtogs i tiden efter tingsrättens dom.

Jag har vidare riktat mycket allvarlig kritik mot dåvarande vice riksåklagaren CC bl.a. för att hon

- handlagt frågan om återupptagande av förundersökningen på ett sätt som fördröjt ställningstagandet i frågan,
- trots kännedom om en rad nya omständigheter som i vart fall sammantagna tveklöst gav upphov till tvivel på att hovrättens fällande dom var riktig, under alltför lång tid underlät att återuppta förundersökningen.

Hennes handlande och underlåtenhet är av särskilt allvarligt slag med hänsyn till att de dömda avtjänade straff.

Jag har också funnit anledning att allvarligt kritisera främst befattningshavare vid Polismyndigheten i Skåne för hanteringen av de dömdas framställningar om att få del av utredningsmaterial. Det felaktiga handlandet har bl.a. bestått i att ombud för en av de dömda fått oklara besked och i ett fall, genom polismästaren DD:s beslut,

fått i sak felaktiga besked om vilka handlingar som förvarades hos polismyndigheten.

Slutligen är jag kritisk till att de dömda inte senast i samband med att de fick del av protokollet över den återupptagna förundersökningen informerades om att det fanns ytterligare material i slasken och att de kunde få ta del av detta.

Initiativet m.m.

I TV-programmet "Uppdrag granskning" den 10 maj 2005 granskades vad som i medierna betecknats som "fallet AA". "AA", som i programmet framträdde under sitt riktiga namn, EE, hade i maj 2002 dömts till åtta års fängelse av Hovrätten över Skåne och Blekinge för bl.a. sexuella övergrepp mot sin dotter, FF. I samma rättegång dömdes även GG till fem och ett halvt års fängelse för sexuella övergrepp mot samma flicka. Sedan Högsta domstolen beviljat resning i oktober 2004, frikändes EE och GG genom en dom meddelad av hovrätten den 21 december 2004. I TV-programmet gjordes gällande bl.a. att åklagare under rättegången i tingsrätt och hovrätt undanhållit betydelsefulla uppgifter för försvaret, att dåvarande vice riksåklagaren CC – trots att nya uppgifter framkom under tid när de dömda avtjänade straff – under lång tid avstått från att återuppta förundersökningen samt att försvaret till en början förvägrats att få ta del av allt förundersökningsmaterial, främst sådant överskotts- eller sidomaterial som inte tagits in i förundersökningsprotokollet (i vardagligt tal ofta kallat slasken). Jag har valt att i huvudsak ansluta till detta vardagliga språkbruk.

Med anledning av dessa uppgifter beslutade jag den 13 maj 2005 att ta upp åklagares handläggning till utredning i ett särskilt ärende.

Ett omfattande skriftligt material från bl.a. polisen, Åklagarmyndigheten och Högsta domstolen infordrades och granskades.

Den 27 oktober 2005 beslutade jag att inte inleda förundersökning mot någon befattningshavare som stod under min tillsyn då jag inte fann anledning att anta att någon gjort sig skyldig till brott. Därefter begärdes upplysningar och yttrande från Åklagarmyndigheten.

Vid genomgången av materialet noterades att EE och hans försvarare vid flera tillfällen hos polisen begärt att få ta del av utredningsmaterial och vägrats detta. Jag beslutade därför att också ta upp Polismyndighetens i Skåne handläggning av framställningar om att få ta del av utredningsmaterial. Polismyndigheten anmodades att lämna upplysningar och yttrande i saken.

Det bör redan inledningsvis nämnas att vid den tid då de händelser som är aktuella i detta ärende inträffade var Riksåklagaren en egen myndighet inom åklagarväsendet. Sedan den 1 januari 2005 är emellertid Åklagarmyndigheten en enda myndighet under ledning av riksåklagaren.

”Fallet AA” i korthet

Händelseförloppet i fallet kan nu i efterhand och i yttersta korthet beskrivas enligt följande.

EE åtalades för att vid ett flertal tillfällen ha utsatt sin dotter, FF, för brott. Han skulle dels själv ha utsatt dottern för allvarliga vålds- och sexualbrott, dels ha överlämnat henne till andra – bland dem GG, ”HH” och ”JJ” – som också begått sådana brott mot henne. Flickan var då mellan 6 och 14 år gammal. Åtalet grundades i allt väsentligt på FF:s berättelse.

Bland de uppgifter som FF lämnade under förundersökningen fanns bl.a. ett besök på en ”porrklubb” där ”HH” arbetade, en beskrivning av ”HH:s” utseende och ett övergrepp som ”HH” begått mot henne i Klippan. Trots efterforskningar kunde det inte fastställas vilken porrklubb det kunde vara fråga om. Inte heller kunde ”HH” identifieras eller brottsplatsen i Klippan lokaliseras.

Tingsrätten fann att det inte kunde råda något tvivel om att FF var trovärdig, fällde EE och GG till ansvar på flertalet åtalpunkter och dömde dem till långa fängelsestraff. Både de dömda och åklagaren överklagade tingsrättens dom.

Före och under tiden för huvudförhandlingen i hovrätten lämnade FF nya uppgifter, bl.a. om ett övergrepp som ”HH” skulle ha tvingat henne till i Västervik och om ett telefonnummer som hon använt för att komma i kontakt med ”HH”. Vid en s.k. vallning i Västervik pekade FF ut en lägenhet som knappast kunde vara brottsplatsen. Vid en fotokonfrontation pekade hon ut ”HH”, men personen i fråga hade uppenbarligen inget med saken att skaffa. Telefonnumret visade sig tillhöra ett företag som knappast kunde antas ha någon roll att spela i sammanhanget. De misstänkta och deras försvarare informerades inte om de nya uppgifterna och således inte heller domstolen.

Även hovrätten ansåg att det inte kunde råda något tvivel om att FF var trovärdig och skärpte de utdömda straffen.

Sedan hovrättens dom vunnit laga kraft i juni 2002 framkom under hösten samma år och våren 2003 en rad nya omständigheter, bland dem följande. I två brev tog FF tillbaka sina beskyllningar mot EE och GG. Hon förnekade därefter först att hon skrivit breven och påstod sedan att hon förmåtts skriva dem och att uppgifterna i dem var osanna. I december 2002 pekade FF ut en bekant, ”JJ”, som ”HH” för att i februari 2003 uppge att ”HH” var hennes egen mor, KK. I december 2002 berättade FF också att hon bevittnat ett slags ritualmord som ”HH” utfört; något brottsoffer eller någon brottsplats kunde emellertid inte identifieras. – I februari 2003 redovisades också nära kopplingar mellan målet mot EE och GG och en annan förundersökning som lagts ned.

Riksåklagaren fick successivt kännedom om de nya omständigheterna och hade i maj 2003 kännedom om samtliga. Den 28 november samma år beslutade vice riksåklagaren att återuppta förundersökningen.

I oktober 2004 beviljade Högsta domstolen resning på ansökan av EE och GG. Genom dom i hovrätten i december 2004 frikändes de dömda.

JO:s granskning

Det aktuella målet har ur olika aspekter i skilda sammanhang varit föremål för såväl myndigheters handläggning som allmän diskussion. Senast har fallet granskats i Justitiekanslerns rättssäkerhetsprojekt i rapporten ”Felaktigt dömda” som utarbetats av en projektgrupp under ledning av professorn LL. I rapporten görs bl.a. en kritisk genomgång av domstolarnas bevisvärdering i målet.

Mitt initiativ föranleddes främst av påståenden om att såväl åklagaren inför och under den ordinära processen som riksåklagaren vid handläggning av frågan om resning skulle ha handlat i strid med objektivitetsprincipen. Initiativet vidgades därefter, som framgått, till att också avse polisens handläggning av de framställningar om att få ta del av utredningsmaterial som ombud för de dömda gjort. Mitt beslut behandlar således ingalunda ”fallet AA” ur alla aspekter. Granskningen kan sammanfattningsvis sägas vara inriktad på att försöka besvara frågor i tre olika avseenden.

För det första: Hur tillgodosågs de misstänkts rätt till insyn i den utredning som skedde under förundersökning och rättegång i tingsrätt och hovrätt? Fick de kännedom om allt relevant material?

För det andra: Hur hanterades hos Riksåklagaren de nya omständigheter som kom fram efter hovrättens fällande dom? Kan riksåklagaren anses ha haft en skyldighet att undersöka om det fanns förutsättningar för resning till förmån för de dömda? Borde förundersökningen ha återupptagits tidigare än som skedde?

För det tredje: Hur hanterade polis och åklagare framställningar från de dömdas ombud om att få ta del av utredningsmaterial?

Allmänt om objektivitetsprincipen och den misstänktes rätt till ett effektivt försvar

Ett flertal bestämmelser i rättegångsbalken syftar ytterst till att en oskyldig person inte skall kunna dömas för brott. Det finns därför en rad regler som skall göra det möjligt för en misstänkt att försvara sig mot anklagelser för brott och som ställer krav på hur de brottsutredande myndigheterna bedriver sitt arbete. Även av artikel 6 i Europakonventionen – och inte minst av de avgöranden rörande dess tolkning som meddelats av Europadomstolen – framgår bestämda krav i dessa avseenden.

Vad som främst aktualiseras i detta ärende är två delvis sammanhängande aspekter på en rättvis rättegång, nämligen dels den för åklagare gällande objektivitetsprincipen, dels den misstänktes och försvararens rätt till insyn under förundersökning och rättegång.

I 23 kap. 4 § rättegångsbalken (RB) föreskrivs att vid en förundersökning skall inte blott de omständigheter, som talar emot den misstänkte, utan även de som är

gynnsamma för honom beaktas och bevis, som är till hans förmån, tillvaratas. Undersökningen bör så bedrivas att inte någon onödigt utsätts för misstanke eller får vidkännas kostnad eller olägenhet.

En förundersökning skall således bedrivas med objektivitet. Omständigheter och bevis skall tillvaratas oavsett om de är till den misstänktes nackdel eller till hans fördel. Objektivitetskravet innebär t.ex. att, om undersökningsledaren låter inhämta viss utredning som talar till den misstänktes förmån, denna utredning inte får hållas utanför förundersökningen (Peter Fitger, Rättegångsbalken, del 2, s. 23:21). Enligt min uppfattning bör objektivitetskravet förstås också i den bemärkelsen, att även omständigheter som inte entydigt talar till den misstänktes förmån men som skulle kunna vara av betydelse för hans försvar skall tas till vara och redovisas.

Av bestämmelsen i 23 kap. 4 § RB framgår inte annat än att objektivitetsprincipen gäller under förundersökningen. Per-Olof Ekelöf har uttalat att enligt hans mening gäller den också under huvudförhandlingen (Rättegång I, 7:e uppl., s. 66). Enligt Thomas Bring m.fl. gäller objektivitetsprincipen, formulerad i 20 kap. 2 § tredje stycket RB, av vilken följer att åklagare i högre rätt kan fullfölja talan även till den misstänktes förmån, och 23 kap. 4 § RB, för både polis och åklagare såväl före som under rättegången (Förundersökning, 3:e uppl., s. 70). Samma uppfattning har också framförts av Maths Heuman i Brottets beivrande där han uttalar att åklagaren är förpliktad till objektivitet också vid fattandet av beslut i åtalsfrågan och att åklagarens objektivitet bör vara för handen under samtliga faser av domstolsförfarandet (s. 123 och 126). JO har tidigare uttalat att objektivitetsprincipen också gäller som utgångspunkt när ställning skall tas till om förundersökning bör återupptas sedan en fällande dom i brottmål vunnit laga kraft (JO 2000/01 s. 69).

I och med att åklagaren fattar beslut om att väcka åtal har han tagit ställning i skuldfrågan och det är naturligt att åklagaren under en huvudförhandling främst argumenterar för det åtal han väckt. När en misstänkt biträds av försvarare är det också givetvis denne som i första hand har till uppgift att belysa de förhållanden som talar till förmån för den tilltalade. Om en misstänkt har en försvarare bidrar detta även till att principen om parternas likställdhet i många brottmål bättre kan upprätthållas.

Det får emellertid anses vara ett krav att åklagaren även under huvudförhandlingen förhåller sig objektiv och griper in för att undvika att en person felaktigt döms för ett brott. I de mål där en tilltalad inte biträds av försvarare är det av särskild vikt att åklagaren under processen även belyser de delar av materialet som talar till den tilltalades fördel.

Oavsett om en försvarare är närvarande eller inte har emellertid åklagaren alltid en redovisningsplikt som följer av objektivitetsprincipen. Detta innebär att fakta som gynnar försvaret och som framkommer under förundersökningen eller därefter inte kan undanhållas försvaret och domstolen (jfr Bring m.fl., a.a., s. 71).

Jag delar den ståndpunkt som intagits i doktrinen att objektivitetsprincipen gäller under hela rättsprocessen. Åklagaruppgiften består ytterst i att på statsmaktens uppdrag verka för det allmänna intresset av att enskilda som begår brott lagförs och straffas. Åklagar- och polisväsendena förfogar över avsevärda av staten tilldelade resurser för det ändamålet. Staten har emellertid inte något legitimt straffanspråk annat än i förhållande till den mot vilken det föreligger övertygande bevisning i skuldfrågan. Det är visserligen i sista hand domstolen som har att avgöra om så är fallet. Det hindrar emellertid inte att var och en som anförtrotts ett uppdrag som syftar till att fullfölja statens anspråk på att straffa den som begått brott måste iaktta objektivitet och saklighet i sin verksamhet. Det gäller vid utredningen av om brott har begåtts och av vem som i så fall bär det straffrättsliga ansvaret, vid bedömningen av om åtal skall väckas och av hur det i så fall bör utformas, vid utförandet av talan inför domstol liksom vid prövning av om nya omständigheter eller bevis kan tala för att en fällande brottmålsdom som vunnit laga kraft är oriktig.

Enligt artikel 6 i Europakonventionen skall var och en, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag. Vidare gäller att var och en som blivit anklagad för brott har vissa minimirättigheter, bl.a. att få tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar (artikel 6.3 b).

Den grundläggande rättigheten i artikel 6 är rätten till en rättvis rättegång, ofta betecknad som rätten till fair trial. I brottmål skall processen grundas på principen att den som är oskyldig inte skall kunna dömas för brott, och för att denna princip skall få ett reellt innehåll måste den tilltalade tillerkännas de rättigheter som kan anses nödvändiga för att han skall kunna försvara sig på ett fullgott sätt. Utmärkande för en rättvis rättegång är att parterna är likställda i processen och att proceduren inte gynnar den ene på den andres bekostnad. Principen om parternas likställdhet (equality of arms) gäller inte bara i tvistemål utan också i brottmål där emellertid innebörden av principen är en annan. Vad som krävs i brottmål är inte att den tilltalade och åklagaren skall ha samma processuella rättigheter utan att den tilltalade inte får ha sämre möjligheter än åklagaren att utföra sin talan inför domstolen. Att den tilltalade i vissa avseenden favoriseras (in dubio pro reo) är i själva verket nödvändigt för att eliminera risken för att han befins skyldig till ett brott som han inte har begått. Principen om ett kontradiktoriskt förfarande (adversial procedure) har ett nära samband med principen om parternas likställdhet, eftersom det kontradiktoriska förfarandet syftar till att garantera att båda parter får kännedom om allt material i processen, får tillfälle att framföra sina synpunkter på detta material samt har lika goda möjligheter att åberopa bevisning och utföra sin talan i processen (Hans Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 2:a uppl., s. 194 ff.).

Handläggningen vid åklagarkammaren i Helsingborg

Händelseförloppet fram till hovrättens fällande dom

Sedan FF, född år 1985, under tid som hon var placerad på behandlingshem, berättat bl.a. för en där verksam terapeut att hon utsatts för sexuella övergrepp gjordes en polisanmälan hos Polismyndigheten i Jönköpings län av socialförvaltningen i Värnamo kommun. I maj 2000 inleddes förundersökning rörande misstanke om grov våldtäkt. Övergreppen skulle ha ägt rum från det att FF var ca 6 år gammal till dess hon fyllde 14 år. Förutom att fadern, EE, skulle ha utnyttjat FF, berättade hon också att han skulle ha medverkat till att andra personer hade utnyttjat henne sexuellt. FF namngav tre män och en kvinna som gärningsmän. Under våren 2001 övertogs förundersökningsledningen av kammaråklagaren BB vid åklagarkammaren i Helsingborg. Hon kom att biträdas av polisinspektörerna MM och NN vid Polismyndigheten i Skåne.

Under förundersökningen hölls ett flertal förhör med FF. Två av de män som FF uppgett skulle ha utsatt henne för brott, utöver hennes far, identifierades. Försök gjordes också att identifiera de övriga två uppgivna gärningsmännen, "JJ" och "HH". Detta lyckades emellertid inte. Polismyndigheten i Skåne begärde och fick i dessa delar hjälp från andra polismyndigheter, bl.a. Polismyndigheten i Stockholms län, där man framför allt sökte efter en "porrklubb" där "HH" skulle ha arbetat. Polisen lyckades emellertid inte fastställa vilken klubb det skulle ha varit fråga om. Polisen gjorde också försök att finna uppgivna brottsplatser i såväl Klippan som Höganäs, dock utan att kunna fastställa var övergreppen skulle ha ägt rum eller utan att kunna knyta några av "gärningsmännen" till de adresser som FF sade sig känna igen som brottsplatser. Med hänsyn till att FF flyttat åtskilliga gånger under de år då övergreppen skulle ha ägt rum lades även resurser på att kartlägga hennes och familjens boendeförhållanden. FF läkarundersöktes och åtskilliga förhör hölls med personer i hennes omgivning.

I september 2001 anhölls och häktades FF:s far och de två andra identifierade männen, GG och OO. Den 22 november 2001 väckte BB åtal mot dem. Åtalet omfattade 17 åtalspunkter och avsåg misshandel samt sexuella övergrepp vid ett tillfälle år 1992, vid upprepade tillfällen från april 1993 till försommaren 1995 och slutligen vid ett tillfälle under år 1999. Förundersökningen fortsatte i den del den avsåg ytterligare gärningsmän, bland dem "HH".

I samband med att förundersökningen avslutades mot EE, GG och OO sammanställdes ett preliminärt förundersökningsprotokoll som den 13 november 2001 skriftligen delgavs de misstänkta och deras försvarare. Av en utredningsanteckning framgår att BB bestämde vilket utredningsmaterial som skulle tas med i protokollet. Det angavs i protokollet att undersökningsprotokoll beträffande beslagttaget gods inte redovisades då de inte tillförde utredningen något av intresse. I övrigt fanns inte någon uppgift om att det fanns ytterligare material som inte hade tagits med i protokollet.

Huvudförhandlingen i tingsrätten påbörjades i november 2001 och pågick under flera dagar. Dom i målet meddelades beträffande EE och OO den 15 januari 2002. Tingsrätten ogillade några åtalspunkter men dömde EE till sex års fängelse för bl.a. ett flertal fall av sexuella övergrepp. OO frikändes. Den 8 februari 2002 dömdes GG till fem års fängelse för sexuella övergrepp mot FF. Även såvitt avsåg honom ogillade tingsrätten några åtalspunkter.

Tingsrätten konstaterade i sina domskäl att bevisningen i huvudsak inskränkte sig till målsägandens uppgifter. Vid bedömningen av hennes trovärdighet tog tingsrätten fasta på vad som iakttagits under de långa och ingående förhör som hållits med henne samt vad terapeuten uppgett när denne hörts som vittne. Sammanfattningsvis fann tingsrätten att det inte kunde råda någon tvekan om att FF var trovärdig. Tingsrätten resonerade därefter beträffande varje åtalspunkt kring frågan om uppgifternas tillförlitlighet och ansåg på flera punkter att FF:s berättelse var så tillförlitlig att den räckte för fällande dom. På några punkter fann emellertid tingsrätten att enbart FF:s berättelser inte kunde läggas till grund för fällande dom. Detta gällde t.ex. de övergrepp som skulle ha ägt rum i Klippan där FF lämnat alltför olika uppgifter under polisförhör och förhören i domstolen (åtalspunkterna 7–8). Tingsrätten ogillade även de åtal (åtalspunkterna 16–17) som avsåg att EE skulle ha medverkat till att ”HH” kunnat utnyttja FF sexuellt i bl.a. Klippan.

Såväl EE och GG som BB överklagade domarna.

Den 8 februari 2002 begärde EE:s offentlige försvarare, advokaten PP, att ytterligare fyra förhör skulle hållas inför förhandlingen i hovrätten, bl.a. skulle en pojkvän till FF höras om sin eventuella sexuella relation med henne. Med anledning av PP:s begäran hölls ytterligare förhör och ett tilläggsprotokoll upprättades den 26 februari 2002 som skickades till de misstänkta och deras försvarare.

Under den tid som förflöt mellan tingsrättens dom och avslutandet av huvudförhandlingen i hovrätten vidtogs också flera förundersökningsåtgärder för att identifiera ”HH”. Förhör hölls med FF med anledning av att hon berättat att hon träffat ”HH” vid fler tillfällen än hon tidigare uppgett, bl.a. i Västervik. En s.k. vallning med FF genomfördes i Västervik för att identifiera den lägenhet där de skulle ha träffats och där ”HH” även skulle ha utsatt FF för övergrepp. Den lägenhet som FF därvid pekade ut bedömdes emellertid inte kunna utgöra brottsplatsen. Det företogs också en fotokonfrontation vid vilken FF pekade ut en kvinna såsom varande ”HH”. Personen i fråga kunde inte ha något med saken att skaffa. Vidare vidtogs åtgärder för att försöka spåra ”HH” med hjälp av ett telefonnummer som FF lämnat uppgift om. Telefonnumret visade sig emellertid tillhöra ett företag som bedömdes inte kunna ha någon roll att spela i sammanhanget. FF tillfrågades i ett av förhören om sin relation med den ovan nämnda pojkvännen.

De misstänkta och deras försvarare informerades inte om att dessa utredningsåtgärder hade vidtagits.

Förhandlingen i hovrätten påbörjades den 6 mars 2002 och pågick även den i flera dagar. Under sakframställningen upplyste BB att förundersökningen beträffande icke identifierade gärningsmän fortsatte. Hon uppgav inte vilka åtgärder som vidtagits eller var planerade. Varken domstolen eller försvararna ställde dock några frågor i detta avseende. Hovrätten meddelade dom den 3 maj 2002. Hovrätten fann att FF var trovärdig och gjorde, liksom tingsrätten, för varje gärningspåstående en bedömning av tillförlitligheten av hennes uppgifter. EE och GG dömdes för ytterligare gärningar och längre fängelsestraff utmättes. OO frikändes.

JO:s remiss

Såvitt avser handläggningen av förundersökningen vid åklagarkammaren i Helsingborg anmodades Åklagarmyndigheten i remissen att lämna upplysningar och yttra sig i följande avseenden.

– Vilka överväganden föregick BB:s ställningstagande i fråga om vilka handlingar som skulle tas med i det ursprungliga förundersökningsprotokollet och på vilket sätt underrättades de misstänkta och deras försvarare om vad som i övrigt förekommit under förundersökningen innan beslut i åtalsfrågan fattades? I förekommande fall önskades besked om hur underrättelsen dokumenterades.

I redogörelsen skulle särskilt anges vilka överväganden som gjordes beträffande material med anknytning till målsägandens uppgifter om besök på en ”porrklubb”, försöken att identifiera en person som målsäganden kallat ”HH” och försöken att lokalisera en brottsplats i Klippan.

– I vilken utsträckning och på vilket sätt underrättades de misstänkta och deras försvarare om vad som framkom i samband med de förundersökningsåtgärder som vidtogs i tiden mellan tingsrättsförhandlingen och hovrättsförhandlingens avslutande?

I redogörelsen skulle särskilt anges vilka överväganden som gjordes beträffande material med anknytning till målsägandens uppgifter att hon träffat ”HH” vid ytterligare två tillfällen – i Västervik och på Öland – hennes utpekande av ”HH” vid en fotokonfrontation och förekomsten av ett telefonnummer till ”HH”. Vidare skulle de överväganden anges som gjordes beträffande det förhör i vilket målsäganden tillfrågades om sin relation med en jämnårig pojke med anledning av att en av försvararna begärt komplettering gällande den kontakten. I förekommande fall önskades även här besked om hur underrättelsen dokumenterades.

Granskningens inriktning

Den misstänktes och försvararens rätt till insyn i den utredning som polis och åklagare bedrivit är, som redan framhållits, av central betydelse för den misstänktes möjligheter att försvara sig och därmed för en rättvis rättegång. Eftersom det är polis och åklagare som besitter all information ankommer det på förundersökningsledaren att med iakttagande av objektivitetsprincipen tillgodose denna rätt.

De frågeställningar som behandlas i detta avsnitt är således i korthet följande.

- Informerade BB de misstänkta och deras försvarare om att det fanns ytterligare utredningsmaterial som inte tagits in i förundersökningsprotokollet?

- Skedde urvalet av vad som skulle redovisas i förundersökningsprotokollet på ett objektivt och rättvisande sätt?
- Informerade BB de misstänkta och deras försvarare om de ytterligare utredningsåtgärder som vidtogs efter huvudförhandlingen i tingsrätten?

Rättslig reglering

Av 23 kap. 1 § RB framgår att en förundersökning skall inledas så snart det på grund av angivelse eller av annat skäl finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats. Under förundersökning skall enligt 23 kap. 2 § RB utredas, vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl föreligger för åtal mot honom, samt målet så beredas, att bevisningen vid huvudförhandlingen kan förebringas i ett sammanhang.

Enligt 23 kap. 18 § RB första stycket skall, när en förundersökning kommit så långt att någon skäligen kan misstänkas för brottet, denne underrättas om brottsmisstanken då han hörs. Den misstänkte och hans försvarare har, enligt samma lagrum, rätt att fortlöpande, i den mån det kan ske utan men för utredningen, ta del av vad som förekommit vid undersökningen. De har vidare rätt att ange den utredning de anser önskvärd och i övrigt anföra vad de anser nödvändigt. Underrättelse härom skall lämnas eller sändas till den misstänkte och hans försvarare, varvid skäligt rådrum skall beredas dem. Åtal får inte beslutas, innan detta har skett.

Syftet med att den misstänkte underrättas om brottsmisstanken är att han skall kunna utnyttja sin rätt till biträde av försvarare och även i övrigt ta till vara sina intressen. Underrättelsen bildar också startpunkten för den misstänktes möjlighet till insyn i förundersökningen.

Rätten att ta del av vad som förekommit vid undersökningen, att yttra sig över materialet och att ange den utredning som man från försvarets sida anser önskvärd är av grundläggande betydelse för att den misstänktes intressen skall kunna tillgodoses. Rätten att ta del av vad som förekommit innebär emellertid inte någon rättighet att få ta del av eller få avskrift eller kopia av de handlingar i vilka uppgiften finns. Riksåklagaren har framhållit att den successiva insynen kan fullgöras på olika sätt och måste grundas på allmänna överväganden och ske på ett med hänsyn till utredningen lämpligt sätt (RÅ Metodfrågor 1995:2 s. 42).

Förundersökningsledaren har ansvar för förundersökningen i dess helhet (1 a § FUK). Det är förundersökningsledaren som under en pågående förundersökning har att pröva om uppgifter kan lämnas till den misstänkte och som därvid har att kunna motivera varför ett röjande av en viss uppgift skulle vara till nackdel för utredningen (JO 1992/93 s. 202). Förundersökningsledaren bär också det yttersta ansvaret för att slutdelgivningen går rätt till (jfr JO 1996/97 s. 64).

Den underrättelse som skall ske innan åtal beslutas brukar betecknas slutdelgivning. Underrättelseskyldigheten syftar ytterst till att ge den misstänkte en möjlighet att förhindra ett obefogat åtal (jfr JO 1956 s. 86).

Det framgår inte av 23 kap. 18 § RB hur underrättelsen skall utformas eller på vilket sätt den misstänkte och hans försvarare skall få tillfälle att ta del av materialet. Ett vanligt förfarande är att den misstänkte och hans försvarare i anslutning till att de underrättas om sin rätt får var sitt exemplar av det preliminära förundersökningsprotokollet. Om materialet är mycket omfattande kan man välja den lösningen att den misstänkte och hans försvarare ges upplysning om hur och när de kan få tillfälle att ta del av materialet i t.ex. polismyndighetens lokaler (se bl.a. JO 1996/97 s. 74).

Det är inte alltid nödvändigt att underrättelsen formligen delges enligt delgivningslagen. Bestämmelser om förfarandet vid underrättelsen finns i 12 a § förundersökningskungörelsen (1947:948, FUK). Där framgår bl.a. att underrättelse skall delges den misstänkte enligt delgivningslagen om det för brottet är föreskrivet svårare straff än fängelse sex månader.

I 23 kap. 21 § första stycket RB föreskrivs att det vid förundersökningen skall föras protokoll över vad därvid förekommit av betydelse för utredningen. Av fjärde stycket framgår att så snart åtal har beslutats har den misstänkte eller hans försvarare rätt att på begäran få en avskrift av protokoll från förundersökningen. Har offentlig försvarare förordnats för den misstänkte, skall en avskrift utan särskild begäran lämnas eller sändas till försvararen.

Det som är betydelselöst för utredningen skall inte tas med i protokollet. Vid bedömningen av vilka uppgifter som kan anses vara utan betydelse är det viktigt att den i 23 kap. 4 § föreskrivna objektivitetsprincipen beaktas. Den som för protokollet måste alltså vara uppmärksam på att det inte ur protokollet utmönstras uppgifter som ur försvarets synvinkel kan framstå som betydelsefulla. Den omständigheten att någon som hörs under förundersökningen inte har några upplysningar att lämna är inte alltid betydelselös för utredningen och för försvaret (Fitger, a.a., del 2, s. 23:72).

I 20–23 §§ FUK finns närmare bestämmelser om protokollet. Där stadgas bl.a. att i protokollet skall antecknas utsagor av hörda personer samt erforderliga upplysningar om dem och att protokollet skall avfattas så att det ger en trogen bild av vad som förekommit vid förundersökningen av betydelse för målet (20 och 22 §§). Vidare föreskrivs att innan åklagare fattar beslut i åtalsfrågan skall protokollet över den förundersökning som verkstälts före beslutet ha erhållit slutlig avfattning (23 §).

Bestämmelserna i 23 kap. 21 § fjärde stycket RB torde i princip omfatta även sådant material som ansetts vara betydelselöst och därför inte tagits med i protokollet (jfr JO 1964 s. 212). Om annat inte överenskommit bör åklagaren till försvararen överlämna ett likadant exemplar av förundersökningsprotokollet som

det som ges in till domstolen (RÅFS 1988:2). Om vissa delar av materialet avskiljts från protokollet och försvararen vill ta del av detta, får han vända sig till åklagaren. Åklagaren bör på ett sådant exemplar av protokollet som inte är fullständigt markera detta genom en anteckning eller stämpel på framsidan av protokollet (Fitger, a.a., del 2, s. 23:74 d). Åklagarmyndigheten har i sitt yttrande erinrat om att RÅFS 1988:2 har upphört att gälla men att dess innehåll i sak har fortsatt giltighet.

I JO 1964 s. 212 var frågan om förhör med målsäganden redovisats på ett korrekt sätt föremål för JO:s granskning. I den aktuella förundersökningen hade tre förhör hållits med målsäganden. Uppgifterna från två av förhören redovisades i förundersökningsprotokollet endast i en kort sammanfattning medan ett av förhören var fullständigt återgivet. I beslutet uttalade JO Bexelius bl.a. följande.

”... bedömningen, om en utsaga är av betydelse eller icke, (bör självfallet) ske under beaktande av att i förundersökningsprotokollet skall redovisas inte endast material som stöder ett åtalsbeslut utan även material som kan tänkas tala till den misstänktes förmån. Denna synpunkt bör föranleda en undersökningsledare att iaktta varsamhet när han vid förundersökningsprotokolls utformning utmönstrar material såsom utan betydelse för utredningen, ty han kan icke alltid påräkna att han fullt ut överblickar vad som från försvarets synpunkt kan framstå som betydelsefullt ... (Det må framhållas) att det är av värde att ... det i förundersökningsprotokollet klart markeras att visst utredningsmaterial sovrats bort. En försvarare kan då, om han finner sakens beskaffenhet så påkalla, begära att få del av det i protokollet redovisade materialet. Är han förordnad redan under förundersökningsskedet, är han – enligt vad som följer av ordalagen i 23 kap. 18 § RB – berättigad att få taga del av allt vad som förekommit vid undersökningen, oavsett om alla detaljer i detta material komma att inflyta i förundersökningsprotokollet eller ej. Blir han förordnad senare bör han av uppenbara skäl inte vara sämre ställd i detta hänseende, även om det då får anses ankomma på honom själv att ta erforderligt initiativ.”

Det kan nämnas att Riksåklagaren ansett att det således inte är möjligt att undanhålla sådant som finns i utredningen även om undersökningsledaren anser att det av olika skäl inte bör ingå i förundersökningsprotokollet. En utsaga från ett vittne, som endast lämnar för den misstänkte besvärande omständigheter, kan alltså inte undanhållas därför att åklagaren inte avser att höra vittnet i den kommande rättegången på grund av risk för övergrepp (RÅ Metodfrågor 95:2 s. 48). Det finns inte något krav på att den misstänkte och hans försvarare faktiskt tar del av utredningen utan det räcker att de underrättas om sin möjlighet att ta del av utredningen och om när och hur det kan ske (JO 1967 s. 83).

Från Europadomstolens praxis kan nämnas, som redan inledningsvis framhållits, att domstolen ansett det vara grundläggande för rätten till en rättvis rättegång att denna är kontradiktorisk och att åklagare och försvar är likställda i processuellt hänseende. Rätten till en kontradiktorisk process innebär i brottmål att både åklagare och försvarare måste ges möjlighet att ha kännedom om och yttra sig över vad den andra parten har anfört och över bevisning som presenterats av motparten (dom den 28 augusti 1991 i målet Brandstetter mot Österrike). Det åligger vidare åklagaren att låta försvaret ta del av all bevisning som åklagaren innehar oavsett om den talar till den misstänktes förmån eller nackdel (dom den 16 december 1992 i målet Edwards mot Storbritannien). Den misstänktes rätt till insyn är visserligen

inte absolut. Motstående intressen som kan behöva beaktas är bl.a. risk för hämndaktioner mot vittnen, skydd för andra individers grundläggande rättigheter och skydd för polisiära utredningsmetoder (domar den 26 mars 1996 i målet Doorson mot Nederländerna och den 23 april 1997 i målet Van Mechelen m.fl. mot Nederländerna). I de båda sistnämnda avgörandena slås emellertid fast att de svårigheter som kan drabba försvaret genom en begränsning av dess rättigheter på ett fullgott sätt måste motverkas genom andra processuella arrangemang. Det kan i vart fall inte komma i fråga att åklagaren själv, efter en avvägning mellan försvarets intressen och det allmänna intresset av att hemlighålla viss information, avgör om försvaret skall beredas insyn eller ej. En sådan prövning måste i förekommande fall göras av den domstol som har att pröva brottmålet i sak (dom den 16 februari 2000 i målet Rowe och Davis mot Storbritannien).

Vidare kan nämnas att i det nyss nämnda målet Brandstetter mot Österrike gjorde regeringen gällande att försvararen på grund av en i Österrike väl etablerad praxis måste ha känt till existensen av ett visst dokument och därför kunde ha begärt att få ta del av det. Domstolen fann att denna praxis fordrade vaksamhet och ansträngning från försvarets sida och därför inte tillräckligt tillgodosåg den tilltalades rätt till insyn.

I de fall en förundersökning inte leder till att åklagaren beslutar att väcka åtal har varken den misstänkte eller hans försvarare någon ovillkorlig rätt att enligt 23 kap. 18 § RB ta del av uppgifter ur den nedlagda förundersökningen. Detta gäller oavsett om åklagaren fattat beslut om att lägga ned förundersökningen eller att inte väcka åtal liksom om förundersökningen lett fram till åtal i någon annan del (prop. 1986/87:89 s. 145). Den misstänktes insyns rätt enligt 23 kap. 18 § synes ha upphört att gälla i dessa situationer eftersom det inte kan anses kvarstå någon misstanke (jfr JO 1999/2000 s. 392). Den misstänkte och hans försvarare har inte heller någon rätt att ta del av sådant material som enbart avser någon annan misstänkt (Fitger, a.a., 23:74 d).

Om ytterligare utredning erfordras sedan åtal väckts följer av 23 kap. 23 § RB att övriga bestämmelser i 23 kap. skall gälla i tillämpliga delar. Detta innebär bl.a. att den misstänkte och hans försvarare skall beredas tillfälle att ta del av vad som förekommit under den kompletterande utredningen innan materialet ges in till rätten liksom att objektivitetsprincipen skall tillämpas.

JO:s bedömning

Slutdelgivningen

Förundersökningen såvitt avsåg EE, GG och OO (i det följande EE m.fl.) avslutades under hösten 2001 och åklagaren väckte åtal mot dem den 22 november samma år. I samband med att förundersökningen avslutades sammanställdes ett preliminärt förundersökningsprotokoll som delgavs såväl de misstänkta som deras försvarare. Förundersökningen fortsatte därefter i de delar den avsåg andra icke identifierade gärningsmän, i första hand de som av FF kallats "HH" och "JJ".

BB har uppgett att utgångspunkten vid sammanställandet av förundersökningsprotokollet var att allt utredningsmaterial som tagits fram under förundersökningen och som rörde misstankarna mot EE m.fl. skulle ingå. Material som hon bedömde inte tillförde utredningen något togs emellertid inte med, exempelvis promemorior och utredningsanteckningar av innebörd att en viss person inte kunnat lämna uppgifter i saken. Dokument som hade karaktären av spaningsmaterial samt underlag beträffande okända gärningsmän redovisades inte heller för att inte äventyra den fortsatta förundersökningen, trots att en del av det materialet enligt BB:s uppfattning hade kunnat användas för att stärka målsägandens trovärdighet och tillförlitlighet.

BB har vidare uppgett att delgivningen av förundersökningen skedde i två steg. På begäran av en av försvararna översändes först utskrifter av målsägandeförhören per post. Det sammanställda förundersökningsprotokollet överlämnades senare utan särskild underrättelse om att det i ärendet också fanns en slask. BB har i denna del anfört att det inte bedömdes som nödvändigt med hänsyn till att de misstänkta biträdades av erfarna offentliga försvarare. Däremot upplystes muntligen att videoupptagningar från förhör med målsäganden fanns att tillgå.

Innan åtal väcks skall, som framgått, slutdelgivning ske. Senast vid den tidpunkten skall den misstänkte och försvararen få tillfälle att ta del av hela utredningen. Syftet med den åtgärden är, som tidigare sagts, ytterst att ge den misstänkte en möjlighet att förhindra obefogade åtal men givetvis också att ge den misstänkte och försvararen möjlighet att korrigera missuppfattningar, kräva ytterligare utredningsåtgärder och förbereda sitt försvar inför en kommande rättegång. Det är vanligt förekommande att slutdelgivningen, som i det aktuella fallet, sker genom att den misstänkte och försvararen får del av ett preliminärt förundersökningsprotokoll. Det är också vanligt att protokollet sammanställs så att endast de handlingar som bedöms vara av betydelse för utredningen tas med, medan andra handlingar och uppgifter sorteras bort.

För att rätten att ta del av hela utredningen inte skall bli en chimär fordras emellertid att den misstänkte och försvararen får klart för sig om det, utöver de handlingar som förevisas dem antingen i ett preliminärt förundersökningsprotokoll eller på annat sätt, finns ytterligare material. Om ingen sådan information ges ligger det nära till hands att den som underrättas drar slutsatsen att det redovisade materialet innefattar allt som förekommit under förundersökningen. Det måste således framgå av t.ex. det preliminära förundersökningsprotokollet att handlingar som åklagaren bedömt sakna betydelse har sorterats bort. Detta gäller oavsett om den misstänkte företräds av en erfaren försvarare eller inte. Att underlåta att lämna sådan information strider inte bara mot 23 kap. 18 § RB utan står också, enligt min uppfattning, i strid med artikel 6 i Europakonventionen (se främst domarna i de tidigare nämnda målen Edwards mot Storbritannien och Brandstetter mot Österrike). När den misstänkte och hans försvarare väl informerats om att ytterligare utredningsmaterial finns kan de avgöra om de vill ta del av detta eller inte.

I förevarande fall hade det på försättsbladet till det preliminära förundersökningsprotokollet antecknats att undersökningsprotokoll beträffande beslagttaget gods inte redovisades då de inte tillförde utredningen något. Därutöver fanns inte någon uppgift om att ytterligare material hade sorterats bort. För mig framstår denna upplysning som närmast vilseledande. Den kunde föranleda slutsatsen att inget annat material än vissa uppgifter om beslagttaget gods hade sorterats bort.

Jag noterar att riksåklagaren i sitt yttrande tillkännagett sin avsikt att utarbeta riktlinjer för hur den misstänkte och försvaret skall informeras om utredningsmaterial som inte tagits in i förundersökningsprotokollet. Det finns, som riksåklagaren påpekat, särskilt i vissa slag av ärenden avgränsningsproblem som kan behandlas inom ramen för sådana riktlinjer. Frågan är emellertid hur tydliga anvisningar som kan ges. Vilka avgränsningar som kan behöva göras måste kanske till slut bli en fråga för den enskilde förundersökningsledarens omdöme och bedömning. Det viktiga är att den som gör bedömningen vinnlägger sig om att iaktta objektivitetsprincipen och att inte någon uppgift som skulle kunna ha betydelse för frågan om den misstänktes skuld förblir okänd för försvaret.

Sammanfattningsvis finner jag anledning till kritik mot BB för att hon inte informerade de misstänkta och deras försvarare om att det fanns ytterligare utredningsmaterial som inte tagits in i förundersökningsprotokollet. Den uppgift som likväl lämnades i detta avseende var närmast ägnad att vilseleda de misstänkta och försvararna.

Förundersökningsledarens urval av handlingar att ingå i förundersökningsprotokollet

Förundersökningen var som framgått mycket omfattande. Min granskning i ärendet har uteslutande inriktats på det material som i stället för att ingå i förundersökningsprotokollet fördes till slasken. Även detta material har varit omfattande. Att i ett tillsynsärende som det aktuella granska varje enskilt övervägande låter sig inte göras. Dessutom kan konstateras att visst material som fanns i slasken är av sådant slag att det förefaller korrekt att det inte togs in i förundersökningsprotokollet.

Min granskning har begränsat sig till handlingar och uppgifter rörande försöken att lokalisera en brottsplats i Klippan liksom försöken att identifiera "HH" och de åtgärder som vidtogs för att finna en porrklubb som målsäganden skulle ha besökt tillsammans med fadern och där de skulle ha träffat "HH". Detta material har återfunnits i slasken och synes inte fullt ut ha redovisats för de tilltalade eller deras försvarare i samband med slutdelgivningen.

BB har beträffande sitt ställningstagande att inte ta med materialet i förundersökningsprotokollet uppgett att hon nu inte kan minnas några särskilda överväganden utöver de generella överväganden som hon gjorde och som redovisats ovan.

Som framgår av avsnittet om den rättsliga regleringen skall protokollet avfattas så att det ger en trogen bild av vad som förekommit vid förundersökningen av betydelse för målet. Det urval som ofta måste ske skall göras med iakttagande av objektivitetsprincipen. Som Fitger uttalat måste undersökningsledaren vara vaksam på att inte utmönstra sådant som från försvarets synpunkt kan framstå som betydelsefullt.

När BB bestämde vad som skulle ingå i förundersökningsprotokollet måste hon ha haft klart för sig att hon avsåg att åtala EE för medhjälp till brott begångna av bl.a. ”HH”. Hon måste också ha varit medveten om att de kommande åtalen i huvudsak skulle komma att bygga på FF:s berättelser och att hennes trovärdighet därför var av avgörande betydelse. Det var således bl.a. utifrån dessa insikter som hon hade att göra sina överväganden i frågan om vad som skulle ingå i protokollet.

KLIPPAN

En av de händelser som förundersökningen syftade till att klarlägga var om FF skulle ha blivit sexuellt utnyttjad av ”HH” i Klippan och om EE då skulle ha medverkat till detta brott. EE kom sedermera att åtalas för medhjälp till grovt sexuellt utnyttjande (åtalpunkten 17) bestående i att han bl.a. skulle ha transporterat FF till Klippan och överlämnat henne till ”HH” som förgrep sig på henne.

Under förundersökningen gjordes försök att lokalisera brottsplatsen i Klippan. Det genomfördes en s.k. vallning med FF i Klippan och ett antal personer med anknytning till den fastighet som hon pekade ut liksom ett antal andra personer i Klippan hördes. Av dessa utredningsåtgärder redovisades i förundersökningsprotokollet viss del av de protokoll som upprättades vid vallningen och en promemoria avseende ett samtal med fastighetsägaren, vid vilket han bl.a. lämnat uppgift om att en person vid namn ”HH” skulle ha bott i fastigheten under några månader någon gång under åren 1993–1995.

De övriga förhör som genomfördes i denna del – med fastighetsskötare, grannar, brevbärare och distriktssköterska m.fl. – gav inte en entydig bild av om en kvinna som kunde ha varit ”HH” bott i fastigheten. Några personer kände inte till någon kvinna med det namnet och bl.a. fastighetsskötaren som fick se en teckning föreställande ”HH” kände inte igen kvinnan på bilden. Att under sådana omständigheter endast ta med en promemoria som talar för att en kvinna som skulle kunna vara ”HH” bott i den aktuella fastigheten under viss tid gav en felaktig bild av vad som förevarit under utredningen.

”HH”

EE kom att åtalas för medhjälp till grovt sexuellt utnyttjande av underårig i två fall bestående i att han skulle ha medverkat till att ”HH” kunnat förgripa sig på FF (en av dessa gärningar var den nyss nämnda i Klippan). En förutsättning för att någon skall kunna dömas för medhjälp till ett brott är att en brottslig gärning objektivt sett

har kommit till stånd. Åklagarens påstående var att "HH" var gärningsman. För att EE skulle kunna fällas till ansvar på dessa punkter krävdes således att "HH" utfört en brottslig gärning. De åtgärder som vidtogs i syfte att klarlägga "HH:s" identitet och om FF utsatts för brott från hennes sida var således av omedelbar betydelse för utredningen mot EE.

FF:s uppgifter om "HH" var också sådana att de kunde ha betydelse för bedömningen av målsägandens trovärdighet i stort. För den händelse att FF skulle ha lämnat uppgifter som gav anledning att ifrågasätta "HH:s" existens så kunde det ha betydelse även för bedömningen av FF:s trovärdighet när det gällde andra uppgifter som hon lämnat.

Åtskilliga förhör hölls med olika personer i syfte att identifiera "HH". Jag har mot nyss angivna bakgrund utomordentligt svårt att förstå att BB ansåg att detta material inte skulle ingå i förundersökningsprotokollet. Det är också med stor förvåning som jag konstaterat att Åklagarmyndigheten i sitt yttrande hit ansett att uppgifterna om "HH:s" identitet inte "hörde hemma i det förundersökningsprotokoll som sammanställdes". Uppgifter om utredningsåtgärder som vidtagits för att identifiera "HH" skulle givetvis ha redovisats. Jag vill här erinra om Fitgers ovan återgivna uttalande att den omständigheten att någon som hörs under förundersökningen inte har några upplysningar att lämna inte alltid är betydelselös för utredningen och för försvaret.

PORRKLUBBEN

Förundersökningen syftade i den del den avsåg att försöka lokalisera en porrklubb inte till att utreda om något brott begåtts där. FF hade berättat att hon och EE besökte en porrklubb, troligen i Stockholm, där "HH" dansade och strippade. Enligt FF skulle EE även ha ingått ett "avtal" med ägaren till porrklubben om att FF skulle arbeta där när hon blev äldre. När FF berättade om en grov våldtäkt som skulle ha ägt rum i Höganäs våren 1995 (åtalspunkten 6) uppgav hon att EE vid det tillfället skulle ha uppmanat henne att dansa som "HH" gjorde på porrklubben.

Polisen i Helsingborg vände sig till andra polismyndigheter i Sverige och bad om hjälp med att försöka lokalisera porrklubben, dess ägare och "HH". Även dessa utredningsåtgärder syftade således bl.a. till att identifiera "HH". Främst Stockholmspolisen synes ha lagt ned stora resurser på att försöka finna klubben och personerna i fråga. Polisen lyckades emellertid inte fastställa vilken klubb det skulle ha varit frågan om. Även om uppgifterna kring porrklubben inte hade bäring på något direkt övergrepp var frågan om identifieringen av "HH" som angetts ovan av omedelbar betydelse för EE. Uppgifterna kunde också ha betydelse för bedömningen av FF:s allmänna trovärdighet. De borde därför ha redovisats i förundersökningsprotokollet.

Huruvida de utredningsåtgärder som vidtagits för att efterforska "HH" och porrklubben skulle ha redovisats fullständigt eller sammanställts i en promemoria

av vilken hade framgått att åtgärder vidtagits och resultatet av dessa är en bedömningsfråga som jag inte har någon synpunkt på.

Det finns anledning att påpeka att det av såväl tingsrättens som hovrättens dom framgår att de misslyckade försöken att identifiera "HH" och att finna porrklubben omnämnts under förhandlingarna. Uppgifterna kan således inte sägas ha undanhållits försvaret och domstolarna. De borde likväl ha redovisats i förundersökningsprotokollet för att ge de misstänkta och försvararna tillräcklig tid att överväga uppgifternas betydelse inför den kommande rättegången.

Sammanfattningsvis finner jag skäl att kritisera BB för att hon i förundersökningsprotokollet inte i någon form redovisade uppgifter om "HH:s" identitet och besöket på en porrklubb, liksom för att hon beträffande brottsplatsen i Klippan valde att endast redovisa en uppgift som kunde stödja åtalet men underlät att redovisa övriga uppgifter.

Utredningsåtgärder vidtagna efter tingsrättens dom m.m.

Sedan tingsrätten meddelat dom i målet begärde PP att vissa ytterligare utredningsåtgärder skulle vidtas, bl.a. skulle en pojkvän till FF höras om sin eventuella sexuella relation med henne och en kusin till FF höras om vad FF sagt till henne om den relationen. Med anledning av PP:s begäran hölls ytterligare förhör och ett tilläggsprotokoll upprättades som skickades till de misstänkta och deras försvarare innan förhandlingen i hovrätten inleddes.

Därutöver vidtogs ytterligare utredningsåtgärder i tiden mellan tingsrättens dom och förhandlingen i hovrätten. I ett av de förhör som hölls med FF under denna tid tillfrågades också hon om sin sexuella relation med pojkvännen. Vid förhöret uppgavs att anledningen till att dessa frågor ställdes var PP:s begäran. De uppgifter som FF lämnade redovisades dock inte för de misstänkta och deras försvarare, vare sig i tilläggsprotokollet eller på annat sätt.

PP hade i och för sig inte begärt att FF skulle tillfrågas om sin relation med pojkvännen. Anledningen till att frågorna ställdes till FF var emellertid hans begäran. I ett sådant fall borde givetvis frågan om de misstänkta rätt till insyn ha behandlats på samma sätt som om kompletteringen hade begärts av försvaret. Uppgifterna skulle, som Åklagarmyndigheten också angett, ha redovisats för de misstänkta och deras försvarare i samband med att de fick tilläggsprotokollet.

Med anledning av nya uppgifter som FF lämnade vidtogs, som tidigare nämnts, ytterligare utredningsåtgärder i tiden mellan tingsrättens dom och hovrättsförhandlingen, bl.a. hölls ytterligare förhör med FF. Hon uppgav då att hon vid en tidigare gjord fotokonfrontation hade känt igen "HH" på en av bilderna men inte berättat detta. Hon berättade också om ytterligare övergrepp som "HH" skulle ha gjort sig skyldig till i bl.a. Västervik.

En fotokonfrontation och en vallning i Västervik genomfördes. Vid fotokonfrontationen pekade FF ut en kvinna såsom varande "HH". Under vallningen pekade

hon ut en fastighet i Västervik där övergreppen skulle ha ägt rum. Information om den person som FF pekat ut samt uppgifter om de två lägenheter som ansågs vara tänkbara brottsplatser inhämtades därefter. Ett förhör hölls också med en lägenhetsinnehavares släkting. Under tid som förhandlingen i hovrätten pågick fick BB kännedom om att FF berättat att hon besökt "HH" på porrklubben vid ytterligare ett tillfälle och BB fick också uppgift om ett telefonnummer som FF skulle ha använt för att få kontakt med "HH". Åtgärder vidtogs för att med hjälp av telefonnumret identifiera "HH". Dessa utredningsåtgärder redovisades inte för de åtalade eller deras försvarare.

De nya misstankar om brott som FF hördes om i tiden mellan tingsrättens dom och hovrättsförhandlingen avsåg inte gärningar som, såvitt framkommit, EE skulle ha varit delaktig i. Någon direkt på rättegångsbalkens regler (23 kap. 18 och 23 §§) grundad rätt till insyn synes därför inte ha förelegat.

Även om det inte föreligger någon sådan rätt till insyn måste emellertid en åklagare, om denne tar del av material från en annan pågående förundersökning som är av intresse för den utredning han bedriver, inför slutdelgivningen överväga om materialet kan ha betydelse för det åtal han står i begrepp att väcka och försvaret därför bör få del av uppgifterna. Om materialet eller uppgifterna är till den misstänktes nackdel kan åklagaren vilja åberopa t.ex. förhör med en person som hörts i den andra utredningen för att styrka sitt åtal. De utredningsåtgärder som vidtagits i denna del skall då försvaret få del av.

Därutöver följer av objektivitetsprincipen att åklagaren måste pröva om uppgifterna i den andra förundersökningen skulle kunna vara av betydelse för den misstänktes försvar. Om så är fallet är åklagaren i princip skyldig att låta dessa uppgifter komma till försvarets kännedom. Vid de överväganden som måste göras för att bedöma utredningsmaterialet måste en misstänkt persons rätt till en rättvis rättegång och till ett effektivt försvar – en rätt som ligger till grund för rättegångsbalkens regelsystem och som följer av artikel 6 i Europakonventionen – väga tungt. I ett sådant fall måste det brottsbekämpningsintresse som reglerna om förundersökningssekretess syftar till att säkerställa få vika för den misstänktes rätt till en rättvis rättegång.

En motsvarande skyldighet gäller givetvis också för det fall att uppgifterna framkommer sedan en person åtalats. En åklagare som innan dom är meddelad i ett mål får kännedom om uppgifter som kan vara av betydelse för frågan om den misstänktes skuld har därför samma upplysningskyldighet. Det nu sagda innebär givetvis inte att en åklagare som får kännedom om uppgifter av det slaget sedan domen vunnit laga kraft inte skulle vara skyldig att uppmärksamma sådana omständigheter.

Brottsmisstankarna som utreddes i tiden mellan tingsrättens dom och hovrättsförhandlingarna hade ett nära samband med de gärningar som EE m.fl. stod åtalade för och de utredningsåtgärder som vidtogs syftade i stor utsträckning till att

identifiera "HH". Som redogjorts för ovan var frågan om "HH:s" identitet av avgörande betydelse för EE. De nya uppgifter som framkom mellan tingsrättens dom och hovrättsförhandlingen borde därför ha redovisats för försvaret.

BB har uppgivit att hon "redovisade utredningsåtgärderna" genom att sakframställningsvis i hovrätten ange att utredningen beträffande okända gärningsmän fortsatt. Hon var beredd att på fråga från försvaret eller rätten närmare redogöra för vari utredningsåtgärderna bestått. Jag har inte anledning att betvivla detta. Att under pågående huvudförhandling möjligen inbjuda till frågor är emellertid något annat än att före förhandlingen självmant lämna fullständiga upplysningar om vidtagna utredningsåtgärder. Endast i det senare fallet ges försvaret möjlighet att fullt ut bedöma de nya uppgifternas betydelse och att med hänsyn även till dem förbereda rättegången i nästa instans.

Sammanfattningsvis finner jag skäl att kritisera BB för att de utredningsåtgärder som vidtogs efter huvudförhandlingen i tingsrätten – bl.a. vallningen i Västervik och försöken att identifiera "HH" vid en fotokonfrontation och via ett telefonnummer – inte redovisats för de misstänkta och deras försvarare i anslutning till att de vidtagits.

Vid en samlad bedömning av omständigheterna i denna del (avsnitt 6) finner jag att BB förtjänar allvarlig kritik, med hänsyn till att samtliga brister har det gemensamt att de medfört att de misstänkta och deras försvarare inte fått kännedom om omständigheter som kunnat ha betydelse för de misstänkta försvar mot de anklagelser som riktades mot dem. BB har härigenom brustit i objektivitet.

Handläggningen hos Riksåklagaren

Händelseförloppet efter hovrättens fällande dom

Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 3 maj 2002 vann laga kraft, beträffande EE den 31 maj 2002, och beträffande GG, som hade överklagat till Högsta domstolen, den 17 juni 2002, när domstolen beslutade att inte meddela prövningstillstånd i målet.

Sommaren 2002 skrev FF till PP och tog tillbaka sina beskyllningar mot fadern och GG. När hon konfronterades med de nya uppgifterna förnekade hon inledningsvis att det var hon som hade skrivit brevet. En förundersökning rörande misstanke om "urkundsförfalskning" inleddes. I en skrivelse den 29 augusti 2002 begärde advokaten QQ, EE:s dåvarande ombud, att Riksåklagaren skulle se till att det aktuella brevet bevarades i original. Dessutom uppgav hon att en ansökan om resning så småningom skulle inges. Den 12 september 2002 beslutade Riksåklagaren, genom dåvarande byråchefen RR, att begäran inte föranledde någon åtgärd. En kopia av beslutet skickades till åklagarkammaren i Helsingborg.

Den 29 november 2002 skrev BB till Riksåklagaren och refererade till det nyss nämnda beslutet. Hon bifogade en kopia av FF:s brev samt handlingar från förundersökningen rörande urkundsförfalskning. Bland dem fanns ett sakkunnig-

utlåtande från Statens kriminaltekniska laboratorium i vilket konstaterades att sekret/DNA från frimärket härrörde från FF om man bortsåg från möjligheten att det kom från en nära släkting till henne.

I en skrivelse som inkom till Riksåklagaren den 6 december 2002 upplyste BB att hon två dagar tidigare hade pratat med FF som då vidgått att det var hon som hade skrivit brevet. FF hade uppgett att innehållet i brevet var osant och att hon inte hade ljugit om vad hon utsatts för. Som förklaring till att hon skrivit brevet hade hon berättat att det var ”jobbigt” med domen mot fadern och att hon då ”fått makt över honom”. BB gjorde en notering om att detta skulle jämföras med uppgifter i domen att fadern hade stark makt över dottern. FF var vidare besviken på att ingen i hennes familj hade tagit kontakt med henne sedan domen vunnit laga kraft. FF hade också berättat att ”HH:s” riktiga namn var ”JJ” och att de också hade träffats i Nybro i september samma år. ”JJ” skulle vid det tillfället ha gett FF en tablett och sagt att det kunde bli ”jobbigt” när ”de skulle ha ut dem”. FF hade även berättat att hon skrivit ytterligare ett brev till PP. Den 11 december 2002 fick Riksåklagaren, genom BB:s förmedling, en kopia av EE:s resningsansökan som några dagar tidigare getts in till Högsta domstolen.

BB ringde den 12 december 2002 till Riksåklagaren och berättade att Polismyndigheten i Jönköpings län några dagar tidigare hade inlett en förundersökning angående misstanke om mord med anledning av att FF hade uppgett att hon hade bevittnat ett mord på en liten flicka. Såväl EE som ”HH” skulle ha deltagit i brottet. Mordet skulle ha ägt rum under tid som EE hade begått brott mot henne. Utredningen befann sig i ett tidigt stadium och BB uppgav att hon skulle följa hur den utvecklades. Uppgifterna dokumenterades inte hos Riksåklagaren.

Den 13 december 2002 beslutade CC att inte återuppta förundersökningen. Hon redogjorde i beslutet för de uppgifter som framkommit beträffande de brev som FF skrivit och konstaterade att det kunde övervägas att hålla förhör med FF. Det fanns dock inte anledning att anta att vidare utredning skulle motivera att resning beviljades till förmån för EE varför förundersökningen inte skulle återupptas. Kopior av beslutet skickades till QQ, åklagarkammaren i Helsingborg och Högsta domstolen.

Högsta domstolen avlog EE:s resningsansökan i ett beslut den 20 januari 2003.

Den 10 februari 2003 överlämnade överåklagaren SS en promemoria upprättad av kammaråklagaren TT vid åklagarkammaren i Helsingborg till Riksåklagaren. Promemorian innehöll TT:s redogörelse för de åtgärder han vidtagit i en annan förundersökning rörande misstanke om bl.a. grov våldtäkt samt skälen till att han beslutat att lägga ned denna.

I TT:s promemoria redovisades också de beröringspunkter som fanns mellan målsäganden UU i den nedlagda förundersökningen och FF. I huvudsak angavs att flickorna hade varit placerade på samma behandlingshem sedan december 1999. De hade från slutet av år 2000 till våren 2002 delat rum. År 2000 firade de sportlov

tillsammans med andra från behandlingshemmet utomlands. Båda hade i terapi hos samma terapeut berättat om övergrepp som de utsatts för. TT ifrågasatte om suggestiva yttranden till UU under samtalen mellan henne och terapeuten kunde ha påverkat flickan. Vidare ifrågasatte han om UU och FF kunnat påverka varandra eftersom terapeutens samtal med flickorna enligt honom följde varandra som ”hand i handske” under tiden februari–april 2000. Båda flickornas ärenden initierades hos myndigheterna av terapeuten kring den 14 april 2000. Andra beröringspunkter var att båda flickorna hade läst boken ”Spökflickan” som bl.a. handlar om incestproblematik. FF hade läst boken sommaren/hösten 2001 och UU någon gång under år 2002. Enligt TT fanns sekvenser i boken som stämde väl överens med uppgifter som UU lämnat om sexuella övergrepp som hon utsatts för och med den beskrivning som FF lämnat om det mord hon skulle ha bevittnat. TT upplyste också att man i utredningen angående mord i det läget inte funnit belägg för FF:s påståenden.

Riksåklagaren köpte in boken ”Spökflickan”.

I slutet av mars 2003, sedan en föredragning för CC ägt rum, fick BB i uppgift att utföra en analys av vilken betydelse uppgifterna i TT:s promemoria och innehållet i boken ”Spökflickan” kunde ha för den lagkraftvunna domen i målet mot EE. Det angavs att relevanta uppgifter från förundersökningen angående mord även borde beaktas. Frågan ställdes om det var sannolikt att det nya materialet var sådant att det, om resning beviljades, skulle leda till annan utgång. Det betonades särskilt att fråga endast var om en analys och att inga åtgärder som skulle kräva beslut om att återuppta förundersökningen skulle vidtas.

BB redovisade uppdraget den 23 maj 2003. Hon hade då tagit del av promemorian, läst boken, sett videoupptagningar av förhör med FF och varit med vid ett sammanträde i mordutredningen. Hon uppgav inledningsvis att det förhållandet att FF och UU delat rum på behandlingshemmet varit känt för domstolarna. FF hade, på fråga under förhandlingarna om de två berättat för varandra om sina upplevelser, svarat att de endast hade talat med terapeuten om händelserna. BB uppgav vidare att hon inte kunnat finna att det förelåg någon likhet mellan gärningar och personer i EE:s mål, å ena sidan, och i ”Spökflickan”, å den andra, annat än i fråga om vissa detaljer, såsom att ”mörkt hår” och ”drogning” förekommit. Hon hade heller inte funnit någon överensstämmelse mellan de gärningar FF beskrivit och vad UU samt författaren till ”Spökflickan” berättat.

Beträffande mordutredningen angav hon att efterforskningar gjorts angående eventuellt offer men att man för närvarande inte hade kännedom om någon försvunnen person som kunde vara offer för mordet. Undersökning med likhundur i huset där kroppen skulle ha placerats hade inte heller gett något resultat. Hon redogjorde i denna del slutligen för vilka utredningsåtgärder som planerades, bl.a. skulle utredning företas om tänkbar brottsplats, vissa förhör äga rum och en psykologutredning och bedömning av FF göras.

BB upplyste också att FF i förhör i februari 2003 uppgett att "HH" var FF:s mamma. Slutligen angav BB att hon ansåg att en bedömning av FF:s trovärdighet och tillförlitlighet borde göras av någon annan eftersom hon hade drivit processerna. Hon påpekade dock att flera förhållanden, såsom FF:s svårigheter att under utredningen och rättegångarna tala om "HH", nu hade fått en förklaring som hon och utredningsmännen uppfattade som rimlig.

CC beslutade därefter att inhämta överåklagaren SS:s synpunkter på de uppgifter som BB lämnat. Det angavs därvid att uppgifter också skulle inhämtas från TT. SS erhöll uppdraget den 10 juni 2003 och synpunkterna skulle lämnas senast i mitten av juli 2003.

SS inkom i mitten av juli 2003 med en redogörelse och uppgav då att han inte hade tillgång till akterna i den pågående mordutredningen och följaktligen hade endast begränsade möjligheter att lämna annat än några mer ytliga synpunkter. Han ansåg att det var av större värde att sammanställa TT:s uppgifter med dem som framgick av BB:s analys.

I sitt bifogade yttrande hänvisade TT till de uppgifter han lämnat i sin promemoria. Han uppgav också att AN:s samtal med terapeuten dokumenterats genom videoinspelningar medan samtalen med FF inte spelats in på video. Hans yttrande avslutades med att han påpekade att han inte hade någon uppfattning om vilken betydelse de omständigheter han framfört i sin promemoria kunde ha haft vid domstolarnas trovärdighets- och tillförlitlighetsbedömning av FF:s och terapeutens utsagor för det fall att dessa varit kända för domstolarna. Såvitt han kände till hade emellertid domstolarna och försvararna inte haft kännedom om detaljerna kring beröringspunkterna "terapeuten-AN-A-Spökflickan".

Synpunkterna från TT och BB väckte enligt SS tre frågeställningar. Han frågade sig om det fanns anledning att ifrågasätta TT:s beslut i materiellt hänseende att inte driva förundersökningen beträffande UU vidare, vilket han inte ansåg. Vidare frågade han sig om förundersökningen rörande misstanken om mord borde fortsätta, vilket han ansåg att den borde. Slutligen frågade han sig om det fanns skäl för resning beträffande hovrättens dom mot EE och GG. Svaret på den frågan var enligt SS mer tveksamt.

Själv ansåg han sig med sin begränsade insikt i "målfakta" inte kunna göra en helhetsbedömning. Viktigt var emellertid, enligt SS, att EE och hans ombud fick full insikt om alla omständigheter beträffande de beröringspunkter som kommit fram och som sannolikt inte, åtminstone inte i sina detaljer, varit kända för motsidan vid tidpunkten för domstolsförhandlingarna. Om förundersökningen återupptogs blev det ett naturligt inslag i denna med en delgivning. "Knäckfrågan" var dock enligt SS om det fanns anledning anta att vad som kunde komma fram i en återupptagen förundersökning kunde motivera att Högsta domstolen beviljade resning. Till detta ställde han sig mycket tveksam. Slutligen uttalade SS att om riksåklagaren stannade för att inte återuppta förundersökningen skulle möjligen en

lösning vara att EE:s ombud delgavs innehållet i promemoriorna och yttrandena för att säkerställa att ombudet hade ett fullständigt underlag för ett eget ställningstagande i frågan om det fanns skäl att på nytt ansöka om resning.

Den 3 september 2003 beslutade CC att det för närvarande inte fanns skäl att återuppta förundersökningen. I beslutet anfördes att den pågående förundersökningen rörande mord var av stor betydelse för övervägandena i frågan och att en annan bedömning därför kunde komma att göras beroende på utvecklingen i det ärendet. Av den anledningen uppdrogs åt åklagare vid åklagarkammaren i Helsingborg att fortlöpande följa utvecklingen i mordutredningen och rapportera när förundersökningen lades ned eller avslutades. Riksåklagaren skulle också underrättas om händelser under förundersökningen som bedömdes ha betydelse för EE:s dom. Underrättelse skulle, i vilket fall som helst, lämnas en gång i månaden och första gången den 1 oktober 2003.

På grund av ett missförstånd inkom vice chefsåklagaren VV vid åklagarkammaren i Helsingborg först den 3 november 2003 med en promemoria av vilken framgick att han vid samtal med polis i Jönköping fått information om att den psykologutredning av FF som hade begärts inte hade genomförts. Anledningen till detta skulle vara att "Uppdrag granskning" hade visat intresse för FF och bl.a. besökt hennes skola. FF:s fostermor ville av den orsaken att man avvaktade med utredningen. Mordutredningen vilade därför i avvaktan på psykologutredningen. Till promemorian bifogades begäran om en sådan utredning.

Den 28 november 2003 beslutade CC att förundersökningen skulle återupptas och uppdrog åt SS att utföra denna och vidta de åtgärder som krävdes. Därefter skulle ärendet redovisas till Riksåklagaren för ställningstagande. I beslutet uttalades att de nya omständigheter som framkommit hade sådan styrka att hon vid en sammanvägd bedömning nu fann att utredningsåtgärder borde vidtas i syfte att undersöka om det fanns anledning att ansöka om resning. Hos Riksåklagaren bestämdes i samband med beslutet att dåvarande tf. vice riksåklagaren XX skulle leda förundersökningen.

JO:s remiss

Såvitt avser handläggningen hos Riksåklagaren anmodades Åklagarmyndigheten i remissen att lämna upplysningar och yttra sig i följande avseenden.

Vilka överväganden föranledde det beslut som fattades den 13 december 2002 att förundersökningen inte skulle återupptas? Vilka åtgärder vidtogs hos Riksåklagaren med anledning av de uppgifter som kom fram i tiden efter beslutet? Vilka bedömningar gjordes under denna tid hos Riksåklagaren i fråga om det fanns skäl att återuppta förundersökningen för att klarlägga om det fanns förutsättningar för resning? Vilka överväganden gjordes i samma fråga sedan SS den 18 juli 2003 på Riksåklagarens begäran inkommit med synpunkter på handläggningen? Vilka överväganden föregick dels det beslut som fattades den 3 september att inte

återuppta förundersökningen, dels det beslut som fattades den 28 november 2003 att återuppta densamma?

Granskningens inriktning

Huvudregeln är att en brottmålsdom som vunnit laga kraft inte skall kunna rubbas. En ny prövning av samma sak kan emellertid komma till stånd efter resning som är ett s.k. extraordinärt rättsmedel, vilket i sin tur förutsätter att nya omständigheter eller bevis har framkommit. Under hösten 2002 och våren 2003 fick Riksåklagaren, som framgått, kännedom om ett antal nya uppgifter, bl.a. om likheter mellan "fallet AA" och en nedlagd förundersökning, om att FF påstått att "HH" gjort sig skyldig till ett slags ritualmord och om att FF i förhör sagt att "HH" i själva verket var hennes mamma. Riksåklagarens roll i ärenden rörande resning är i stora stycken oreglerad. Den 28 november 2003 beslutade CC att återuppta förundersökningen för att utreda om det kunde finnas förutsättningar för resning i målet.

De frågeställningar som behandlas i denna del är därför i korthet huvudsakligen följande.

- Är riksåklagaren skyldig att ta ställning till om förundersökningen skall återupptas när nya omständigheter framkommer? När kan i så fall en sådan skyldighet anses uppkomma?
- Var de åtgärder som CC vidtog och de beslut hon fattade nödvändiga och korrekta? Borde förundersökningen ha återupptagits tidigare än som skedde?

Rättslig reglering

Principen om lagakraftvunna domars orubblighet kommer beträffande brottmålsdomar till uttryck i 30 kap. 9 § RB. Där stadgas att sedan tid för talan mot dom utgått, må ej fråga om ansvar å den tilltalade för gärning, som genom domen prövats, ånyo upptagas. En ny prövning av en dom som vunnit laga kraft kan komma till stånd endast om domstol beslutar om resning eller återställande av försutten tid alternativt bifaller en klagan över domvilla.

Intresset av orubblighetsprincipens upprätthållande framträder inte med samma styrka i alla situationer. Detta avspeglar sig i lagens resningsförutsättningar, som har getts en delvis olikartad utformning för dels resning i tvistemål (58 kap. 1 § RB), dels resning i brottmål till förmån för tilltalad (58 kap. 2 § RB) och dels resning i brottmål till nackdel för tilltalad (58 kap. 3 § RB). Det har också kommit till uttryck i bestämmelserna om frister för ansökan om resning. För ansökan om resning till förmån för tilltalad har över huvud ingen frist föreskrivits (Welamson, Rättegång VI, 3:e uppl., s. 211).

Av intresse i förevarande fall är bestämmelsen i 58 kap. 2 § 4 RB, av vilken framgår att sedan en dom i brottmål vunnit laga kraft, får resning beviljas till förmån för den tilltalade om någon omständighet eller något bevis, som inte tidigare har förebringats, åberopas och dess förebringande sannolikt skulle ha lett

till att den tilltalade frikänts eller till att brottet hänförts under en mildare straffbestämmelse än den som tillämpats eller om det, med hänsyn till vad sålunda och i övrigt förekommer, finns synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om den tilltalade har förövat det brott för vilket han dömts. Den senare regeln, som inte ställer upp något krav på att det nya materialet sannolikt skulle ha lett till en annan utgång, har kommit att benämnas tilläggsregeln.

Motsvarande bestämmelser såvitt avser resning i tvistemål och resning till nackdel för den tilltalade finns i 58 kap. 1 § 3 och 58 kap. 3 § 2 RB. Någon motsvarighet till den nyss nämnda tilläggsregeln finns inte i dessa bestämmelser.

Det finns flera andra skillnader mellan å ena sidan resning i tvistemål och i brottmål till nackdel för den tilltalade och å andra sidan resning till förmån för den tilltalade såvitt avser den resningsgrund som består i åberopande av nya omständigheter eller bevis. I tvistemål och i brottmål till nackdel för tilltalad krävs att part haft giltig ursäkt att inte tidigare i målet åberopa omständigheten eller beviset. För resning till nackdel för den tilltalade krävs vidare att för brottet är föreskrivet fängelse i mer än ett år och, om domen varit fällande, att det blir fråga om tillämpning av en väsentligt strängare straffbestämmelse.

Enligt uttalanden i motiven är syftet med tilläggsregeln att, särskilt i grova brottmål, resning i enstaka fall skall kunna beviljas även då de nya omständigheterna eller bevisen icke är av den styrka att de sannolikt skulle ha lett till annan utgång i skuldfrågan men de likväl är ägnade att framkalla tvivelsmål om domens riktighet i detta hänseende (SOU 1938:44 s. 575, NJA II 1940 s. 158 och 171).

I doktrinen har Welamson uttalat följande gällande tillämpningen av tilläggsregeln. Den kan rimligtvis inte ges en tolkning enligt vilken kravet på sannolikhet skall nedsättas generellt. I så fall skulle ju huvudbestämmelsen med dess sannolikhetskrav bli helt meningslös. I stället måste tilläggsregelns rekvisit ”synnerliga skäl” och hänvisningen till vad ”i övrigt förekommer” ges tillämpningen att sannolikhetskravet nedsätts endast när särskilda omständigheter föreligger. Den omständigheten att domen avser ett allvarligt brott, är typiskt sett ett skäl för tillämpning av tilläggsregeln; upprätthållandet av en oriktig straffdom är naturligtvis allvarligare ju grövre brott den gäller. Det finns särskild anledning till försiktighet vid tolkning av rättsfall när Högsta domstolen beviljat resning med stöd av tilläggsregeln utan att vare sig åberopa någon särskild omständighet utöver betydelsen av det nya materialet i relation till det tidigare eller uttala att det nya materialet inte sannolikt skulle ha lett till en annan utgång. Man kan då misstänka att Högsta domstolen funnit sannolikhetskravet i och för sig uppfyllt men föredragit att motivera resningsbeslutet med synnerliga skäl för att inte onödigtvis ge en alltför tydlig anvisning om vad utgången efter resning borde bli (a.a., s. 228 f.).

I NJA 1992 s. 625 uttalade Högsta domstolen att med hänsyn till det uppställda kravet på synnerliga skäl i tilläggsregeln, och med beaktande av att resning är ett

extraordinärt rättsmedel, bör denna regel ges en restriktiv tillämpning. Den bör i fall av ny bevisning användas endast om de nya bevisen till följd av särskilda omständigheter är ägnade att framkalla tvivelsmål om den tilltalades skuld till brottet. En sådan särskild omständighet kan vara att resonemanget i den dom resningsansökningen avser verkar mindre övertygande i belysning av de nya bevisen. Enbart det förhållandet att någon som hörts i brottmålet ändrat sin berättelse kan däremot inte utgöra en sådan särskild omständighet som föranleder att tilläggsregeln tillämpas; det måste också finnas något som innefattar en plausibel förklaring till att berättelsen ändras. Högsta domstolen har därefter i NJA 1998 s. 148 på nytt uttalat att tilläggsregeln skall tillämpas restriktivt.

En tilltalad som dömts till tio års fängelse för att under en tid av närmare tio år ha gjort sig skyldig till ett stort antal sexuella övergrepp mot sin dotter beviljades resning med stöd av tilläggsregeln (NJA 1993 C 181). Ansvarspåståendena hade grundat sig på målsägandens uppgifter. Det förelåg inte några direkta vittnesiakttagelser och inte heller någon teknisk bevisning. Trovärdigheten av målsägandens uppgifter hade därför varit av avgörande betydelse. Till stöd för sin resningsansökan angav den dömde att det framkommit nya omständigheter som gjorde att målsäganden inte kunde anses trovärdig. Han hänvisade därvid till att hon efter domen vid polisförhör hade lämnat uppgifter om att ytterligare allvarliga brott, i väsentliga avseenden av samma typ som hon tidigare anmält, begåtts mot henne av ett stort antal personer. Förundersökningen hade lagts ned då brott inte skulle komma att kunna styrkas. Riksåklagaren hade i förklaring till Högsta domstolen anfört att målsägandens nya uppgifter allmänt sett var osannolika samt att de i vissa delar var synnerligen anmärkningsvärda och inte syntes förankrade i verkligheten. Högsta domstolen uttalade att då tilltron till målsägandens uppgifter varit av avgörande betydelse vid domstolarnas bevisvärdering fick det med hänsyn till brottets art anses påkallat att medge den dömde en förnyad prövning av ansvarsfrågan mot bakgrund av målsägandens nya uppgifter. Synnerliga skäl att bifalla resningsansökningen förelåg.

Högsta domstolen har också i ett flertal ärenden haft att pröva resningsansökningar när barn återtagit beskyllningar mot en för sexualbrott dömd person, se t.ex. NJA 1999 C 47 och 2000 C 50 i vilka resning beviljades och NJA 2003 C 14, 2003 C 22, 2004 N 47 och 2005 N 2 i vilka fall resning inte beviljades. I vart fall i fyra av dessa ärenden synes förundersökningen ha återupptagits och vissa utredningsåtgärder vidtagits med anledning av målsägandens ändrade uppgifter. Ett ytterligare aktuellt exempel är Högsta domstolens beslut den 17 maj 2006 att inte bevilja resning sedan en nu vuxen man återtagit uppgifter som han sex sju år gammal lämnat om sexuella övergrepp från faderns sida. Av beslutet framgår att vad som betecknas som en kompletterande förundersökning ägt rum under vilken förhör hållits med sonen (Ö 1510-04).

Den som vill ansöka om resning skall enligt 58 kap. 4 § RB göra detta skriftligen hos hovrätten, om domen meddelats av tingsrätt, och i annat fall hos Högsta domstolen. Den som är behörig att överklaga en dom torde också vara behörig att

ansöka om resning (NJA II 1943 s. 731). Det innebär att den dömde, målsäganden och åklagaren kan ansöka om resning i brottmål.

Endast riksåklagaren är allmän åklagare i Högsta domstolen (7 kap. 4 § andra stycket RB). Det innebär att ingen annan åklagare än riksåklagaren är behörig att ansöka om resning avseende en hovrättsdom.

För att undersöka om nya omständigheter eller bevis som framkommit sedan en hovrättsdom vunnit laga kraft bör föranleda riksåklagaren att ansöka om resning eller att tillstyrka en sådan ansökan från annan kan olika utredningsåtgärder behöva vidtas. JO har tidigare konstaterat att utrymmet för att vidta sådana åtgärder utanför en förundersöknings ram är mycket begränsat. De måste därför väsentligen vidtas sedan riksåklagaren beslutat att återuppta förundersökningen (se JO 2000/01 s. 69). När det gäller möjligheten att återuppta en förundersökning efter en lagakraftvunnen dom bör gälla att, om den tidigare domen varit fällande och frågan är om den tilltalade bör få resning till sin förmån, det inte rimligen kan krävas skäl av samma styrka som i flertalet situationer då en sådan syftar till att utreda möjligheterna till resning till en tilltalads nackdel (se Fitger, Rättegångsbalken, del 4, s. 7:e avd:9).

Bedömning

Återupptagande av förundersökning sedan en dom i brottmål vunnit laga kraft

Ingen annan åklagare än riksåklagaren är, som nyss konstaterats, behörig att ansöka om resning beträffande en lagakraftvunnen dom som har meddelats av en hovrätt. Det innebär, som JO tidigare uttalat (JO 2000/01 s. 69), att det ankommer på denne att, om en enskild person som har fällits till ansvar för brott i resningssyfte begär att utredningsåtgärder skall vidtas, med utgångspunkt i den för åklagarna gällande objektivitetsprincipen ta ställning till om framställningen skall föranleda att förundersökningen återupptas.

Beslutsfattandet i det aktuella ärendet hos Riksåklagaren var emellertid inte föranlett av någon framställan från EE eller GG med begäran om ytterligare utredningsåtgärder utan av att BB underställde Riksåklagaren viss information. Enligt min uppfattning saknar det betydelse för vilka krav som kan ställas på riksåklagarens handläggning om denne får kännedom om nya omständigheter genom en enskilds begäran om ytterligare utredningsåtgärder eller på annat sätt. Oavsett hur informationen lämnas uppkommer således en principiell skyldighet att med utgångspunkt i objektivitetsprincipen ta ställning till om uppgifterna bör föranleda ett återupptagande av förundersökningen. Eftersom CC vid två tillfällen under ärendets handläggning, efter att ha fått information från åklagare, beslutade att inte återuppta förundersökningen förefaller det klart att även Åklagarmyndigheten ansett att det föreligger en sådan skyldighet.

Riksåklagaren har således en principiell skyldighet att ta ställning till om nya omständigheter eller bevis bör föranleda att förundersökningen återupptas. Det är däremot givetvis inte möjligt att generellt ange när riksåklagaren kan anses vara

skyldig att återuppta en förundersökning. Några riktlinjer för prövningen kan emellertid anges.

Utgångspunkten vid bedömningen av om en ny omständighet eller ett nytt bevis skall föranleda ett återupptagande av förundersökningen är givetvis vad som fordras för resning. Syftet med ett eventuellt återupptagande är ju att ta reda på om det finns skäl för resning. När det gäller resning till förmån för tilltalad blir därför tilläggsregeln av särskild betydelse. Enligt denna regel får resning beviljas även utan att man kan sluta sig till att de nya omständigheterna eller bevisen som åberopas sannolikt skulle ha lett till en frikännande eller mildare dom. Dess innebörd är i stället att det är tillräckligt att de nya omständigheterna eller bevisen är ägnade att framkalla tvivel på att den tilltalade verkligen gjort sig skyldig till det brott som han eller hon dömts för.

Tilläggsregeln kan visserligen sägas ha karaktär av undantagsbestämmelse genom att den för sin tillämpning fordrar att det föreligger synnerliga skäl att på nytt pröva skuldfrågan. Det har tidigare antagits, främst med hänsyn till uttalanden av Processlagberedningen vid dess tillkomst, att avsikten varit att regeln skall kunna tillämpas i enstaka fall då den ifrågasatta domen gällt grov brottslighet och när det funnits betydande meningsskiljaktigheter bland de domare som dömt i målet. När det gäller senare rättspraxis finns det anledning att utgå från Högsta domstolens tidigare redovisade avgörande (NJA 1992 s. 625) i vilket domstolen uttalat att tilläggsregeln ”med hänsyn till det uppställda kravet på synnerliga skäl och med beaktande av att resning är ett extraordinärt rättsmedel bör ... ges en restriktiv tillämpning”. Högsta domstolen drar, som framgått, slutsatsen att regeln bör användas endast om nya bevis ”till följd av särskilda omständigheter” är ägnade att framkalla tvivelsmål om den tilltalades skuld. En sådan särskild omständighet kan vara, sägs det vidare, att resonemanget i den dom resningsansökan avser verkar mindre övertygande i belysning av de nya bevisen. Enbart det förhållandet att någon som hörts i brottmålet ändrat sin berättelse kan däremot inte utgöra en sådan särskild omständighet; det måste också finnas något som innefattar en plausibel förklaring till att berättelsen ändras.

Jag konstaterar att tilläggsregeln knappast längre kan betraktas som en bestämmelse som enbart träffar vissa enstaka, närmast udda, fall av domar rörande grov brottslighet. Högsta domstolen anger i det nyss refererade avgörandet att regeln bör kunna tillämpas om domskälen i den ifrågasatta domen verkar mindre övertygande i belysning av ny bevisning. Vad som fordras förefaller således, noga taget, vara en prövning av de nya omständigheter eller bevis som åberopas i förhållande till de skäl som bär upp den tidigare domen. Om en sådan prövning ger anledning till tvivel om den tidigare domens riktighet såvitt gäller den tilltalades skuld kan resning beviljas. Det kan förtjäna att nämnas att dåvarande justitierådet Bertil Bengtsson redan före 1992 års avgörande funnit Högsta domstolens praxis tyda på att tilläggsregeln ”idag knappast utgör en sådan undantagsregel för särpräglade fall som man tidigare ansett” (Resning i brottmål vid synnerliga skäl i Process och exekution, Vänbok till Robert Boman, s. 16). Enligt min mening är det också i hög

grad rimligt att tilläggsregeln ges en sådan något mera vidsträckt tillämpning. Det skulle riskera att allvarligt urholka tilltron till domstolarnas rättskipning om fällande brottmålsdomar, särskilt de som föranlett längre fängelsestraff, vilkas riktighet med fog kan ifrågasättas, inte blir föremål för ny prövning. Ekelöf har uttryckt synpunkten på följande sätt:

”Det är också ett misstag att tro att en vidsträckt rätt till resning äventyrar domstolarnas auktoritet och därmed aktningen för lag och rätt. Att det överhuvudtaget förekommer oriktiga domar har visserligen skadliga verkningar i detta hänseende. Men finns det skäl att anta en straffdom vara oriktig, är det långt bättre att målet upptas till förnyad prövning än att saken tystas ned. Rättskänslan kräver att rättvisa blir skipad, och är det av betydelse för den allmänna laglydnaden att detta krav tillfredsställs, bör man även av detta skäl i vidsträckt omfattning tillåta resning till förmån för den tilltalade.” (Rättsmedlen, 11:e uppl., s. 136).

Det kan, som Åklagarmyndigheten angett, förekomma att en ny omständighet är av sådant slag att den direkt ger anledning till en ansökan om resning i målet. I de fallen krävs naturligtvis inte att förundersökningen återupptas. I de flesta fall torde det emellertid krävas ytterligare utredningsåtgärder för att klarlägga om det nya materialet är sådant att grund för resning föreligger.

Åklagarmyndigheten har angett att det nya materialet – om det är riktigt – skall ha en sådan betydelse i förhållande till den bevisning som presenterades i den tidigare rättegången att det kan utgöra grund för resning. Welamson har, när det gäller vilka krav som bör ställas på det nya materialet för att resning skall kunna beviljas, uttalat att detta måste ha ett visst bevisvärde. Hur stort detta värde skall vara kan emellertid inte ens teoretiskt anges generellt. Det är nämligen klart att det nya materialets värde måste sättas i relation till värdet av den tidigare förebragta bevisningen. Ju mer övertygande den tidigare förebragta bevisningen till stöd för domen ter sig, desto större krav måste ställas på det nya materialet för att resning skall kunna komma i fråga (a.a., s. 226). Den ståndpunkten är väl förenlig med den utgångspunkt för prövningen som får anses följa av Högsta domstolens ovan redovisade avgörande. Självfallet måste liknande hänsyn tas även vid bedömningen av om en förundersökning skall återupptas.

Åklagarmyndigheten har vidare angett att särskild försiktighet bör iaktas med att i efterhand ompröva trovärdigheten hos ett vittne eller en målsägande. Beträffande sin praxis i fråga om när en förundersökning bör återupptas har myndigheten, utöver vad som nyss nämnts, uppgett att i de fall då nya omständigheter eller bevis endast har bärkraft på målsägandens trovärdighet och inte direkt på de händelser som den tilltalade dömts för anser riksåklagaren att det, principiellt sett, bör krävas mycket speciella omständigheter för att resning skall beviljas. För att det skall anses föreligga tillräckligt starka skäl för fortsatta utredningsåtgärder bör således, enligt Åklagarmyndigheten, nya omständigheter vara så konkreta och ha en sådan betydelse samt ny bevisning vara så stark att det som framkommit – om det är riktigt – i princip kan förväntas leda till bifall till en ansökan om resning. Enligt Åklagarmyndigheten kan man möjligen dra en parallell med vad som krävs för att väcka åtal, så att förundersökningen skall återupptas om riksåklagaren på objektiva

grunder – om den fortsatta utredningen bekräftar innehållet i det nya materialet – kan emotse bifall till en resningsansökan.

Vad Åklagarmyndigheten anfört måste, enligt min mening, för att tjäna som allmänna utgångspunkter för bedömningen nyanseras i främst två avseenden.

Det är, för det första, givet att det fordras särskild försiktighet vid en omprövning i efterhand av en målsägandes eller ett vittnes utsaga, dels därför att inte sällan lång tid förflutit sedan de händelser som föranlett åtalet inträffade, dels eftersom endast domarna i de ursprungliga rättegångarna haft det underlag för en trovärdighets- och tillförlitlighetsbedömning som möjligheten att i rättssalen iaktta förhörspersoners uppträdande och ordval under förhör och motförhör ger. Samtidigt måste det hållas i minnet, som också Åklagarmyndigheten framhållit, att bevisningen i vissa slag av mål – inte minst sexualbrottmål – väsentligen kan bestå av uppgifter som t.ex. en målsägande lämnat (jfr NJA 1991 s. 83). Om i en sådan situation nya omständigheter och bevis ger upphov till någon grad av tvivel rörande målsägandens trovärdighet måste självfallet prövas om tvivlet är av sådant slag att skälen för den ifrågasatta domen förefaller mindre övertygande. En sådan prövning torde mera sällan kunna göras utan att målsäganden inom ramen för en återupptagen förundersökning hörs närmare om främst de nya uppgifterna.

Det låter sig, för det andra, väl sägas att en förundersökning inte bör återupptas med mindre än att de nya uppgifterna är sådana att de – om de bekräftas – bör kunna föranleda att resning beviljas. Det är emellertid viktigt att de överväganden som en sådan bedömning fordrar sker med hänsyn tagen även till de mera vidsträckta möjligheter till resning som tilläggsregeln ger. Det är således på intet sätt tillräckligt att avgöra om de nya uppgifterna sannolikt skulle kunna leda till en friande eller mildrande dom. Det är fråga om en betydligt mera grannliga bedömning, nämligen av vilken grad av tvivel på den tidigare domens bärkraft som de nya uppgifterna skulle kunna föra med sig. En sådan bedömning torde ofta fordra att utredningsåtgärder vidtas inom ramen för en återupptagen förundersökning.

Principen om lagakraftvunna domars orubblighet är, som JO tidigare framhållit (JO 2000/01 s. 69 och 2002/03 s. 116), av grundläggande betydelse för rättsordningens stabilitet och det fordras därför i allmänhet mycket starka skäl för att vidta utredningsåtgärder som syftar till att angripa en brottmålsdom som vunnit laga kraft. Principen är, som nämns i JO:s sist nämnda beslut (s. 136), av särskilt stor betydelse för den enskildes rättssäkerhet i de fall där det uppkommer en fråga om att utkräva straffansvar med anledning av ett skeende som redan har prövats av domstol genom en lagakraftvunnen dom. Det finns emellertid anledning att skilja mellan resning till nackdel för tilltalad och resning till förmån för tilltalad. Eftersom möjligheterna till resning är betydligt större i det senare fallet kan det oftare finnas anledning att återuppta en förundersökning när det kan bli fråga om resning till en tilltalads förmån.

Fredrik Wersäll har uppgett att många resningsärenden hör till de mest besvärliga och grannliga som man ställs inför som riksåklagare. Två var för sig viktiga intressen ställs mot varandra: intresset av lagakraftvunna domars orubblighet mot intresset av att undanröja materiellt oriktiga domar. Även om dessa intressen kan sägas kollidera måste, som jag redan antytt, självfallet intresset av att materiellt felaktiga fällande brottmålsdomar inte blir bestående ha företräde. Jag vill också gärna framhålla att de båda nu berörda intressena inte i allt är så motstridiga som det ibland antas. Även alltför högt ställda krav för att undersöka om det finns skäl att ansöka om resning till en tilltalads förmån kan nämligen riskera att påverka rättsordningens stabilitet negativt genom att allmänhetens tilltro till rättskipningen minskar.

Åklagarmyndigheten har i remissvaret angett att även i fall då Högsta domstolen kommunicerar en resningsansökan som innehåller en begäran om kompletterande utredningsåtgärder, avstår riksåklagaren numera normalt från att föranstalta om detta även då goda skäl talar för en sådan komplettering. Jag vill med anledning av detta erinra om vad jag ovan anfört om riksåklagarens principiella skyldighet att med utgångspunkt i objektivitetsprincipen ta ställning till om nya uppgifter föranleder någon åtgärd från riksåklagarens sida.

Vice riksåklagarens beslut i ärendet

Det finns inledningsvis anledning att erinra om att EE och GG dömdes till långvariga fängelsestraff för vålds- och sexualbrott begångna mot FF. En central roll i flera av gärningspåståendena hade en kvinna som kallades "HH". Hon var inte identifierad vid tiden för huvudförhandling och dom i tingsrätt och hovrätt. Med några få undantag saknades stödbevisning. Av avgörande betydelse var således tilltron till de uppgifter som FF själv lämnade. I domarna angavs att det inte kunde råda något tvivel om att flickan var trovärdig.

När CC den 13 december 2002 beslutade att inte återuppta förundersökningen hade hon fått information om tre nya omständigheter som hade anknytning till EE:s mål. Det var innehållet i FF:s brev liksom det förhållandet att FF först förnekade att hon skrivit dem och därefter förklarat att deras innehåll var osant, uppgiften att "HH" var en viss utpekad person och det förhållandet att efter uppgifter från FF en förundersökning rörande mord inletts. Hon kände också till att EE hade ansökt om resning eftersom hon fått del av hans resningsansökan. Av denna framgick att år 1995 hade ett barnpsykiatriskt utlåtande avgetts beträffande FF och år 1999 hade en psykologbedömning gjorts.

De nya omständigheterna föranledde CC att ta ställning till om förundersökningen skulle återupptas. Hon har uppgett att hon beträffande breven och de förklaringar som FF på eget initiativ lämnat gjorde bedömningen att det inte fanns anledning att anta att vidare utredning skulle motivera att resning beviljades till förmån för EE. Vidare har hon angett att det inte heller fanns skäl för riksåklagaren att på grund av uppgifterna om mord i ett så tidigt skede fatta beslut i frågan om återupptagande av förundersökningen i syfte att utreda förutsättningarna för att ansöka om resning.

Det kunde självfallet, som CC konstaterade i beslutet, ha övervägts att inom ramen för en återupptagen förundersökning hålla förhör med FF. I de tidigare redovisade resningsärendena där målsäganden har återtagit sina uppgifter har i de flesta fall förundersökningen återupptagits och förhör hållits med målsäganden. Mot bakgrund av vad CC uppgett finner jag emellertid inte tillräcklig anledning att rikta kritik mot hennes beslut den 13 december 2002. Hennes åtgärd att lämna en kopia av beslutet till Högsta domstolen återkommer jag dock till nedan.

Det som sedan inträffade var att Riksåklagaren i februari fick del av TT:s promemoria. I denna redovisades tidigare inte kända kopplingar mellan en annan förundersökning rörande incest (med UU som målsägande) och målet mot EE samt de kopplingar som TT ansåg förelåg mellan boken "Spökflickan" och målet mot EE och förundersökningen angående mord. Vidare erhöles upplysningar om att förundersökningen rörande mord, som då pågått i två månader, dittills inte hade gett något belägg för FF:s uppgifter.

CC har uppgett att det bedömdes nödvändigt att därefter inhämta först BB:s bedömning av de nya uppgifternas betydelse och därefter SS:s synpunkter. I mitten av juli 2003 hade dessa yttranden inkommit. BB hade uppgett att hon inte fann att det förelåg någon överensstämmelse mellan de gärningar FF beskrivit och vad UU och författaren till "Spökflickan" berättat. Hon redovisade också planerade utredningsåtgärder i mordutredningen. Dessutom hade BB uppgett att FF berättat att "HH" var hennes mamma, en uppgift som CC angett bedömdes som ny och förvånande. SS angav att han inte kunde göra någon helhetsbedömning men uttalade att han var tveksam till om det som i en återupptagen förundersökning kunde komma fram skulle motivera att resning beviljades. Han ansåg dock att det var viktigt att EE och dennes ombud fick full kännedom om alla detaljer beträffande de beröringspunkter som kommit fram.

När det gäller uppdraget till BB, kan jag ha viss förståelse för att CC inför sitt ställningstagande till om det fanns skäl att återuppta en omfattande förundersökning kunde behöva inhämta i vart fall upplysningar och synpunkter från den handläggande åklagaren.

Jag är emellertid kritisk till hur BB:s uppdrag utformades. Det angavs vara att göra en analys av TT:s uppgifter i förhållande till den lagakraftvunna domen och ta ställning i frågan om det nya materialet sannolikt skulle kunna, om resning beviljades, leda till en annan utgång.

Det förefaller, för det första, som om BB anförtroddes den analyserande uppgift som det åvilade CC att utföra. Det är givetvis en uppgift för riksåklagaren eller den som är i hans ställe att bedöma nya uppgifter i ljuset av tidigare domskäl. En annan sak är att den handläggande åklagaren kan lämna upplysningar om det tidigare utredningsmaterialet till stöd för en sådan bedömning. Jag noterar också att BB själv ansåg att en bedömning av FF:s trovärdighet och tillförlitlighet borde göras av någon annan.

Ett så omfattande uppdrag som lämnades till BB tar dessutom åtskillig tid i anspråk. Hennes yttrande i saken kom heller inte Riksåklagaren till handa förrän efter inemot två månader. Det finns anledning att framhålla att de dömda under denna tid avtjänade fängelsestraff. Det är självfallet så, att analysen av vilken betydelse som nya omständigheter kan ha under sådana förhållanden måste göras så skyndsamt som över huvud taget är möjligt.

Det var, för det andra, när nu ett sådant analyserande uppdrag trots allt lämnades, olämpligt att avgränsa uppdraget på det sätt som skedde. Det hade givetvis bortom omfatta samtliga relevanta resningsförutsättningar och således även frågan om de nya uppgifterna kunde medföra tvivel på den fällande domens riktighet. Det borde också ha omfattat samtliga vid den aktuella tidpunkten kända nya omständigheter, såsom FF:s brev och successiva utpekanden av "HH".

Jag konstaterar således att Riksåklagarens handläggning borde ha kunnat ske betydligt snabbare om BB:s medverkan inskränkts till att lämna upplysningar om den tidigare förundersökningens innehåll och om senare vidtagna utredningsåtgärder. Om så skett, hade BB t.ex. omgående kunnat lämna information om att FF pekade ut sin mor såsom varande "HH". Den uppgiften lämnades nämligen i ett förhör den 13 februari 2003 vid vilket BB var närvarande. Nu synes den uppgiften ha kommit till riksåklagarens kännedom först genom BB:s yttrande den 23 maj samma år.

Jag är än mer kritisk till åtgärden att därefter begära SS:s synpunkter, särskilt som denne inte var insatt i materialet på samma sätt som BB och inte heller, som han själv påpekade, hade tillgång till akterna i mordutredningen. Åtgärden medförde också att handläggningen ytterligare drog ut på tiden. CC har inte närmare utvecklat skälen till att hon ansåg sig behöva detta kompletterande underlag.

Det kom sedan att dröja till den 3 september 2003 innan CC beslutade att det då inte fanns skäl att återuppta förundersökningen. Hon har beträffande detta beslut anfört att de nya uppgifter som framkommit var av sådan karaktär att de talade mot hovrättens trovärdighetsbedömning. De bedömdes dock inte ha sådan styrka att de var ägnade att framkalla tvivel om domens riktighet på ett sådant sätt att de motiverade en återupptagen förundersökning. Läget bedömdes emellertid vara sådant att vad som framkommit motiverade ett beslut i frågan. Eftersom det kunde bli aktuellt med ett återupptagande av förundersökningen för det fall att mordutredningen inte ledde någon vart ansågs det nödvändigt att uppdra åt åklagarkammaren i Helsingborg att rapportera hur förundersökningen utvecklades. Beslutet kunde också, enligt CC, sägas ha varit ett försök att sätta press på polisen.

En bedömning av om det finns anledning att återuppta en förundersökning för att utreda om det finns skäl att ansöka om resning måste givetvis göras med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Jag kan emellertid konstatera att sedan BB yttrat sig i maj 2003 hade CC kännedom om bl.a. följande omständigheter. Tilltron till FF:s uppgifter hade varit avgörande för hovrättens bedömning att EE och GG

gjort sig skyldiga till brott. Efter hovrättens dom hade FF i två brev tagit tillbaka sina tidigare påståenden. Hon hade först förnekat att hon skrivit dem men, sedan kriminalteknisk utredning visat att hon medverkat till deras framställning, uppgett att hon skrivit breven. FF hade i december 2002 pekat ut en bekant person såsom varande "HH" för att senare, i februari 2003, uppge att "HH" i själva verket var hennes mor. TT hade, som nämnts, redovisat en rad omständigheter rörande samband mellan FF och UU, terapeutens roll och boken "Spökflickan". FF hade i december uppgett att hon tvingats bevittna ett mord med rituella inslag som "HH" skulle ha utfört. Dessa uppgifter hade ännu, närmare sex månader senare, inte i något avseende kunnat beläggas. Trots ett flertal utredningsåtgärder hade inte något offer anträffats och inte heller hade den plats där liket skulle ha lagts kunnat verifieras. En ledande rättspsykiater hade, inom mordutredningens ram, förordat att FF borde bli föremål för en psykologbedömning. Genom den kopia av EE:s resningsansökan som hon fått del av, hade CC också kännedom om resultaten av de psykologbedömningar som FF hade genomgått vid två tillfällen under 1990-talet.

Jag kan inte finna annat än att de nya omständigheterna sammantagna var sådana att de tveklöst gav upphov till tvivel på att hovrättens fällande dom var riktig och således motiverade ett återupptagande av förundersökningen. CC borde därför, i vart fall sedan hon hunnit överväga betydelsen av de ytterligare uppgifter som BB lämnade i maj, ha förordnat om att förundersökningen skulle återupptas.

CC beslutade sedermera den 28 november 2003 att förundersökningen skulle återupptas.

Åklagarmyndigheten har såvitt avser perioden mellan den 3 september och den 28 november 2003 anfört att omständigheterna i efterhand kan framstå som oförändrade. Stilleståndet i den samtidigt pågående mordutredningen innebar dock i sig en förändring av läget. Den tid som gick utan att misstankarna kunde konkretiseras ytterligare var en faktor som var ägnad att minska mordutredningens återverkningar på frågan om återupptagande. Bristen på stöd för målsägandens uppgifter om mordet blev med tiden ytterligare en omständighet till stöd för en utredning av förutsättningar för resning.

Jag kan endast konstatera att CC beslutade att återuppta förundersökningen utan att någon synbar ytterligare omständighet tillkommit, förutom att ytterligare tid förflutit utan att mordutredningen hade avancerat, och efter det att mer än tre veckor passerat sedan uppgifter om stilleståndet i mordutredningen inkom.

Jag vill avslutningsvis i denna del kommentera CC:s åtgärd att skicka en kopia av sitt beslut den 13 december 2002 att inte återuppta förundersökningen till Högsta domstolen. Frågan omfattas i och för sig inte av remissen till Åklagarmyndigheten men CC har i remissvaret uppehållit sig kring detta och också motiverat varför så kom att ske. Hon har uppgett att EE som en av många grunder för sin resningsansökan hade angett breven från FF. Med anledning av att BB hade fått kompletterande uppgifter från FF som hon redovisat för Riksåklagaren tillställdes

Högsta domstolen en kopia av beslutet. Därutöver har hon motiverat sitt ställningstagande att i beslutet inte nämna något om mordutredningen och de nya uppgifterna om "HH:s" identitet med att det pågick förundersökningar i båda dessa ärenden och sekretess således förelåg för uppgifterna. Det faktum att EE på andra grunder ansökt om resning bedömdes inte innebära att uppgifterna skulle lämnas till Högsta domstolen.

CC hade således tillgång till andra uppgifter, både vad gällde mordutredningen och "HH:s" påstådda identitet, än de som redovisades i beslutet. Hon har också angett att hon beaktade dessa uppgifter vid beslutsfattandet. Jag har i och för sig, med hänsyn till det läge i vilket förundersökningen rörande misstanke om mord befann sig, inte några synpunkter på att hon då inte ansåg sig kunna vidareförmedla uppgifterna till EE. Om hon emellertid inte ansåg sig kunna redovisa samtliga överväganden som föranlett beslutet, borde beslutet inte ha tillställts Högsta domstolen.

Sammanfattningsvis förtjänar CC mycket allvarlig kritik för den utdragna handläggningen och för dröjsmålet med att återuppta förundersökningen.

Hon överlämnade, i ett skede då hon ägde kunskap om flertalet nya omständigheter, till BB att bedöma de nya uppgifternas betydelse och beslutade därefter att inhämta synpunkter från SS. Dessa åtgärder kan inte ha annat än fördröjt Riksåklagarens handläggning med drygt tre månader. Därefter kom det att dröja cirka en och en halv månad innan CC bestämde sig för att inte återuppta förundersökningen och ytterligare inemot tre månader innan hon till sist beslutade att återuppta förundersökningen. CC bedrev således inte handläggningen med erforderlig skyndsamhet. Hon borde senast i juni 2003 ha övervägt de nya omständigheterna, vilka samtliga vid den tidpunkten var kända för henne, och då funnit att förundersökningen omgående borde återupptas.

Det allvarliga i hennes felbedömningar förstärks av det förhållandet att de dömda under Riksåklagarens utdragna handläggning avtjänade fängelsestraff.

Slutligen åsidosatte CC sin objektivitetsplikt när hon oombedd överlämnade sitt beslut den 13 december 2002 till Högsta domstolen utan att i beslutet redovisa samtliga omständigheter som hon grundat sitt ställningstagande på.

Handläggningen av de dömdas framställningar om att få del av utredningsmaterial

De dömdas framställningar

I en skrivelse, som kom in till åklagarkammaren i Helsingborg den 8 augusti 2002, begärde QQ, som ombud för EE, bl.a. att få ta del av allt överskottsmaterial eller slasken i hans ärende. Hon önskade också kopior av samtliga videobandade förhör med målsäganden. Av skrivelsen framgick att QQ biträdde EE med en ansökan om resning. QQ uppgav också att hon skickade en kopia av brevet till förhørsledaren vid Polismyndigheten i Skåne.

Vice chefsåklagaren VV vid åklagarkammaren upplyste QQ i en skrivelse den 12 augusti 2002 att hennes begäran att få ut visst utredningsmaterial handlades av polisen i Helsingborg eftersom det efterfrågade materialet förvarades där.

Polismyndigheten, genom polisintendenten YY, beslutade den 10 september 2002 att QQ skulle få ta del av de begärda handlingarna med vissa undantag samt att hon skulle erhålla kopior av videoinspelade förhör. Till de handlingar som skickades över bifogades en förteckning över handlingar som helt eller delvis med stöd av 5 kap. 1 § eller 9 kap. 17 § sekretesslagen (1980:100) inte lämnades ut. QQ upplystes i beslutet också om att slasken i utredningen innehöll flera hundra sidor och att utredningen var avslutad beträffande tre gärningsmän men i övrigt fortfarande var öppen. Polismyndighetens beslut överklagades inte.

I en skrivelse som inkom till polismyndigheten den 24 november 2003 begärde advokaten ZZ, som ombud för EE, att få ta del av allt material som tillförts ärendet K48244-01 efter huvudförhandlingen i hovrätten den 3 maj 2002. Vidare önskade han få besked om det efter förhandlingen i hovrätten förekommit ytterligare efterforskningar avseende den stripteaseklubb som FF skulle ha besökt under våren 1995. För det fall att det förekommit ville han ha en redogörelse för utfallet av dem. Slutligen efterfrågade han uppgift om det beslutats om förundersökning mot någon eller några personer i anledning av vad FF berättat i ärendet samt i så fall vilka ärendenummer dessa utredningar tilldelats.

Den 22 december 2003 beslutade polismyndigheten, genom polisintendenten ÅÅ, att med stöd av 5 kap. 1 § samt 9 kap. 17 § 1 p sekretesslagen avslå framställningen. I den del begäran avsåg handlingar som tillförts ärendet efter den 3 maj 2003 angavs att det, oavsett om det till ärendet tillförts handlingar eller inte, förelåg förundersökningssekretess för dessa varför de inte kunde lämnas ut. Beträffande förfrågningarna om utredningsåtgärder vidtagits avseende stripteaseklubben uppgavs att även sådana åtgärder och utfallet av dessa, oavsett om de utförts eller inte, omfattades av förundersökningssekretess. Såvitt gällde frågan om det inletts förundersökning mot någon eller några personer med anledning av vad som framkommit i ärendet anförde polismyndigheten att en sådan uppgift i första hand omfattades av förundersökningssekretess och i andra hand av sekretess till skydd för enskilda personliga och ekonomiska förhållanden.

Sedan ZZ överklagat polismyndighetens beslut upphävde Kammarrätten i Göteborg den 30 juni 2004 beslutet och visade målet åter för ny prövning. Kammarrätten anförde bl.a. att EE som part i brottmålet i hovrätten haft rätt till insyn enligt 14 kap. 5 § sekretesslagen och att fråga var om rätten till kvalificerad insyn bestod efter det att domen vunnit laga kraft. Kammarrätten konstaterade därvid att EE haft rätt till partsinsyn såväl i den utredning som föregått Riksåklagarens beslut den 13 december 2002 att inte återuppta förundersökningen, som i den ytterligare utredning som företagits efter Riksåklagarens nyss nämnda beslut. Då prövningen av EE:s begäran skulle göras gentemot innehållet i 14 kap. 5

§ sekretesslagen och denna i första hand ankom på polismyndigheten återförvisades målet dit.

Polismyndigheten begärde därefter att ZZ närmare skulle ange vilka uppgifter han önskade få del av i de delar kammarrätten återförvisat målet till polismyndigheten. I en skrivelse den 3 september 2004 uppgav ZZ att EE ville ha del av samtliga handlingar och utredningsmaterial i ärende K48244-01 som inte ingick i förundersökningsprotokollet och som inte redovisats för denne tidigare i det ovan nämnda beslutet den 10 september 2002, samtliga handlingar i ärende K118934-01 som inte redovisats i tilläggsprotokollet den 18 mars 2004 samt samtliga handlingar i övriga ärenden som kunde tänkas ha påbörjats i anledning av de uppgifter som framkommit i utredningen i ärende K48244-01. ZZ upplyste även polismyndigheten om att ett resningsärende var anhängigt i Högsta domstolen och att Riksåklagaren hade kompletterat förundersökningen i ärendet K48244-01 med ett tilläggsprotokoll.

Den 8 september 2004 beslutade polismyndigheten, genom polismästaren DD, att begäran inte kunde bifallas eftersom polismyndigheten inte hade några sådana handlingar eller uppgifter som avsågs i kammarrättens beslut. DD angav därutöver att EE:s begäran efter kompletteringen, enligt polismyndighetens mening, var densamma som hans ursprungliga begäran. Vidare angavs att polismyndigheten uppfattade "kammarrättens beslut i strikt mening" och då konstaterade att den utredning som föregått Riksåklagarens beslut den 13 december 2002 inte vidtogs i Polisområde Nordvästra Skåne varför några handlingar eller uppgifter i den delen inte förvarades av myndigheten. Polismyndigheten konstaterade även att någon s.k. förutredning med EE som part inte heller företagits vid polisområdet. Några handlingar eller uppgifter att lämna ut fanns följaktligen inte förvarade vid polisområdet.

I en skrivelse som inkom till kammarrätten den 23 september 2004 uppgav EE att han ännu inte fått ta del av några handlingar enligt kammarrättens beslut och hemställde att kammarrätten skulle anmoda polismyndigheten att omgående skicka honom de handlingar han begärt. Han specificerade därvid att han ville ha tillgång till allt överskottsmaterial och sekretessbelagda handlingar i fyra angivna K-ärenden (*polismyndighetens ärendebeteckning; JO:s anm.*) och ett C-ärende (*åklagarkammarens diarienummer; JO:s anm.*).

Den 27 september 2004 skrev kammarrätten till polismyndigheten och angav att EE:s handling vidarebefordrades till polismyndigheten för handläggning. I kammarrättens skrivelse framhölls att en prövning om en handling skall lämnas ut skall ske skyndsamt. I ett svar den 22 oktober 2004 uppgav polismyndigheten, genom DD, att ärende K48244-01 fanns hos Åklagarmyndigheten i Malmö där EE genom sitt ombud hade tillgång till utredningen i dess helhet samt att övriga ärenden inte var hänförliga till akter eller handlingar som fanns vid polismyndigheten.

I ett beslut den 1 november 2004 avvisade kammarrätten EE:s yrkanden och anförde att polismyndigheten, såvitt framgick, sedan målet återförvisats dit ännu inte hade fattat något nytt beslut att till någon del vägra att lämna ut handlingarna vare sig i ärende K48244-01 eller i övriga av EE angivna ärenden. Kammarrätten konstaterade att domstolen därför inte kunde pröva EE:s framställning i denna del.

Förutom den ovan nämnda begäran som gavs in till polismyndigheten inkom den 3 mars 2004 en skrivelse till Riksåklagaren från ZZ. I denna upplyste ZZ att han företrädde EE som hade för avsikt att ansöka om resning. Vidare angav han att i samband med upprättandet av resningsansökan hade det framkommit uppgifter om att "HH" numera identifierats som målsägandens mor. ZZ uppgav att han fått uppgift om att ett ärende handlades hos Riksåklagaren som rörde EE och som innehöll uppgifterna om "HH:s" identitet. I ärendet skulle även förekomma ytterligare material av betydelse för bedömningen av målsägandens tidigare lämnade utsagor om övergrepp. EE hemställde att Riksåklagaren skulle tillställa honom eventuell anmälan som låg till grund för Riksåklagarens behandling av ärendet, det utredningsmaterial som utvisade att "HH" identifierats samt övriga uppgifter av betydelse för bedömningen av målsägandens trovärdighet i det aktuella resningsärendet.

Riksåklagaren begärde in yttrande från SS som hade Riksåklagarens uppdrag att utföra den återupptagna förundersökningen och vidta de åtgärder som krävdes.

I ett yttrande till Riksåklagaren föreslog SS att EE, genom sitt ombud, skulle få besked om att förundersökningen återupptagits för att utröna om det förelåg skäl för Riksåklagaren att begära resning till EE:s förmån och att flera utredningsåtgärder återstod att genomföra. Vidare borde han få del av de förhör som hållits med FF och andra personer samt de anteckningar som förts vid behandlingshemmet med anledning av mordmisstankarna. Han borde också få del av det utredningsmaterial som inhämtats i ärendet rörande misstankarna om urkundsförfalskning.

I ett beslut den 8 mars 2004 upplyste Riksåklagaren att förundersökningen, med anledning av att nya omständigheter framkommit, återupptagits och fortfarande pågick. Det konstaterades att EE:s begäran skulle prövas som en fråga om partsinsyn enligt reglerna i rättegångsbalken. Beslutet om återupptagande av förundersökningen skulle utlämnas till EE. I övrigt uppdrogs åt SS att låta EE ta del av vad som därtills förekommit vid undersökningen i den utsträckning som redovisats i hans yttrande till Riksåklagaren. Detta borde ske genom att EE fick tillfälle att ta del av materialet i åklagar- eller polismyndighetens lokaler.

ZZ bereddes påföljande dag tillfälle att i Åklagarmyndighetens i Malmö lokaler läsa bl.a. sex förhör som hållits med FF från den 22 januari 2002 till den 13 februari 2003, sju förhör som hållits med andra personer under perioden den 19 december 2002 till den 27 mars 2003, anteckningar från möten på FF:s

behandlingshem den 31 januari 2003 och den 7 februari 2003 samt handlingarna rörande anmälan om urkundsförfalskning.

I en skrivelse den 26 maj 2004 till Åklagarmyndigheten i Malmö begärde advokaten ÄÄ, som ombud för GG, att med stöd av 23 kap. 18 § RB få ta del av all information som framkommit sedan förundersökningen återupptagits. Han hemställde även om att få ta del av innehållet i slasken.

Kammaråklagaren ÖÖ, som biträdde SS, upplyste ÄÄ i en skrivelse den 2 juni 2004 att den kompletterande förundersökningen i det närmaste var klar och att materialet hade sammanställts i ett tillägg till det ursprungliga förundersökningsprotokollet. Vidare upplystes att de handlingar ur polisens överskottsmaterial som med utgångspunkt från vad som tidigare förevarit och vad som tillkommit efter hovrättens dom ansetts vara av intresse ingick i en bilaga till protokollet. Riksåklagaren hade fått del av protokollet. ÖÖ angav slutligen att han varit i kontakt med handläggaren hos Riksåklagaren, chefsåklagaren AAA, och fått beskedet att det då inte var aktuellt med någon delgivning enligt 23 kap. 18 § RB men att GG och EE inom en snar framtid skulle få del av förundersökningsmaterialet. I en framställning den 3 juni 2004 begärde ÄÄ på nytt att få ta del av innehållet i det preliminära förundersökningsprotokollet samt slasken.

Den 8 juni 2004 tillställdes EE och GG förundersökningsprotokollet med bilagor. En av bilagorna innehöll sådant överskottsmaterial från den ursprungliga förundersökningen som bedömdes vara relevant för frågan om resning. Vidare fanns som en bilaga till en promemoria, i vilken ÖÖ redogjort för ärendet, en sammanfattning av överskottsmaterialet. EE och GG underrättades inte om att det fanns ytterligare material i slasken som inte redovisades. Detta framgick dock indirekt av sammanfattningen.

Sedan resning beviljats begärde EE inför den nya hovrättsförhandlingen i oktober 2004 att få ta del av vissa handlingar ur överskottsmaterialet från den ursprungliga förundersökningen. Åklagarmyndigheten i Malmö inhämtade då allt sådant material från polisen varefter parterna fick ta del av materialet vid besök på åklagarmyndigheten.

JO:s remiss

Såvitt avser handläggningen i denna del anmodades Åklagarmyndigheten i remissen att lämna upplysningar och yttra sig i följande avseenden.

- Vilka överväganden föranledde VV:s ställningstagande att besvara QQ:s begäran om att få ta del av visst utredningsmaterial med att ange att begäran handlades av polisen i Helsingborg eftersom det efterfrågade materialet förvarades där?
- Vilka rättsliga överväganden gjordes beträffande hanteringen av framställningarna från ZZ och ÄÄ under våren 2004 samt vilka bedömningar gjordes i fråga om vilket material som skulle göras tillgängligt?
- När slutdelgavs de dömda och deras ombud tilläggsprotokollet i den återupptagna förundersökningen? Underrättades de i samband därmed om att det fanns ytterligare överskottsmaterial utöver det som hade redovisats? Erhöll ombuden, och i så fall

när, hela den s.k. slasken och samtliga de handlingar som inkommit/upprättats i tiden mellan tingsrättsförhandlingen och den första hovrättsförhandlingens avslutande?

Polismyndigheten anmodades att lämna upplysningar och yttra sig om handläggningen av QQ:s framställning i augusti 2002 samt ZZ:s framställning i november 2003.

Granskningens inriktning

De frågor som aktualiseras i denna del är främst följande.

- Hur bör en begäran från en person som varit misstänkt och sedermera dömts för viss brottslighet om att få ta del av handlingar ur det tidigare utredningsmaterialet hanteras?
- Vilken rätt till insyn har en dömd person i en återupptagen förundersökning?
- Hur kunde det komma sig att de dömda och deras ombud först i oktober 2004, dvs. när Högsta domstolen stod i begrepp att fatta beslut i resningsfrågan, fick del av allt utredningsmaterial?

Rättslig reglering

I 2 kap. tryckfrihetsförordningen (TF) finns grundläggande regler om allmänna handlingars offentlighet. Enligt 2 kap. 12 § TF skall en allmän handling som får lämnas ut – som alltså inte omfattas av sekretess – på begäran genast eller så snart som möjligt på stället utan avgift tillhandahållas den som önskar ta del av den. Den som önskar kan mot avgift få avskrift eller kopia av handlingen till den del den lämnas ut (2 kap. 13 § TF). En begäran att ta del av allmän handling skall enligt 2 kap. 14 § TF göras hos den myndighet som förvarar handlingen. Regler om förfarandet vid prövningen av en framställning om utlämnande av allmän handling finns i 15 kap. 6 § sekretesslagen. Där framgår bl.a. att den som gjort framställan har, om denna avslås, rätt att få ett formligt beslut av myndigheten vilket kan överklagas. Ett överklagande sker i flertalet fall hos kammarrätt (15 kap. 7 § sekretesslagen).

En misstänkts särskilda rätt till insyn regleras, som framgått under avsnitt 6.4, i rättegångsbalken. När en person har delgetts misstanke om brott uppkommer enligt 23 kap. 18 § RB en rätt till insyn i förundersökningen. I den mån det inte utgör men för utredningen har den misstänkte rätt att fortlöpande ta del av vad som förekommit. Innan åklagaren fattar beslut om att väcka åtal har den misstänkte rätt att få del av förundersökningsmaterialet i dess helhet (slutdelgivning).

Den misstänktes rätt att ta del av utredningen innebär inte att han också har rätt att få kopia av handlingar som ingår i materialet. En sådan rätt uppstår först i och med att åklagaren beslutar att väcka åtal (23 kap. 21 § fjärde stycket RB). Rätten att få en kopia av materialet har ansetts omfatta inte bara det sammanställda förundersökningsprotokollet utan även sådant material som åklagaren kan ha valt att inte redovisa i protokollet (Fitger, a.a., s. 23:74 c, JO 1964 s. 212).

Om en förundersökning läggs ned har den tidigare misstänkte ingen ovillkorlig rätt att enligt 23 kap. 18 § RB få del av materialet eller att få någon avskrift av förundersökningsprotokollet eller övriga handlingar enligt 23 kap. 21 § fjärde stycket RB. Den tidigare misstänktes insynsrätt enligt 23 kap. 18 § RB upphör att gälla eftersom det inte kan anses kvarstå någon misstanke. Rätten att enligt rättegångsbalken få avskrift av förundersökningsprotokoll uppkommer först sedan åtal väckts. Detta innebär också att en misstänkt inte har någon obetingad rätt att få del av protokollet beträffande den del av förundersökningen som inte lett till åtal även om han åtalas i andra delar (prop. 1986/87:89 s. 145).

I fråga om själva rättegången är det, som också tidigare har framhållits, en grundläggande princip i svensk rätt att den som är part i ett mål skall ha rätt att ta del av allt material i målet. Denna princip har ansetts så självklar att den inte direkt uttryckts i RB.

I 14 kap. 5 § sekretesslagen finns bestämmelser som reglerar konflikten mellan sekretesslagens bestämmelser om sekretess och den rätt till insyn som kan följa av andra bestämmelser t.ex. i förvaltningslagen eller i rättegångsbalken.

I lagrummets första stycke föreskrivs att sekretess inte hindrar den som är part i ett mål eller ärende hos domstol eller annan myndighet att ta del av handling eller annat material i mål eller ärende om det inte av hänsyn till allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att sekretessbelagd uppgift i materialet inte röjs. I så fall skall myndigheten på annat sätt lämna parten upplysning om vad materialet innehåller, i den mån det behövs för att han skall kunna ta till vara sin rätt och det kan ske utan allvarlig skada för det intresse som sekretessen skall skydda. Av andra stycket framgår bl.a. att sekretess inte innebär någon begränsning i parts rätt enligt rättegångsbalken att ta del av alla omständigheter som läggs till grund för avgörande av mål eller ärende.

Det råder i vissa avseenden delade meningar om bestämmelsens rätta innebörd. Det föreligger visserligen, i vart fall numera, enighet om att bestämmelsen inte i sig ger någon rätt att ta del av material eller att få ut någon handling utan denna rätt måste framgå av annan lagstiftning eller följa av allmänna rättsgrundsatser. I frågan om bestämmelsen är tillämplig i förundersökningar finns delade meningar beroende på om man anser att en förundersökning är ett ärende i vilket en misstänkt är part eller inte (se SOU 2003:99 s. 189 f.).

Regeringsrätten har i flera avgöranden uttalat att en förundersökning utgör ett av åklagarmyndigheten handlagt ärende, i vilket den misstänkte är part. Domstolen har ansett att en person som varit misstänkt har, sedan en förundersökning lagts ned eller en förutredning avslutats, en på allmänna rättsgrundsatser grundad rätt till insyn i materialet om denne har beaktansvärda skäl för sin begäran (se bl.a. RÅ 1995 ref. 28 och 2001 ref. 27).

I betänkandet Ekonomisk brottslighet och sekretess (SOU 1999:53) uttalade utredningen, att enligt dess mening kan den som vill ha insyn i ett avslutat ärende

inte tillerkännas mera långtgående rättigheter än han skulle ha haft om ärendet fortfarande hade pågått. En misstänkts rätt till insyn i en förundersökning blir därför beroende av om han med stöd av 23 kap. 18 § RB haft sådan rätt (s. 415).

Det kan förtjäna att nämnas att Ekosekretessutredningen ansett att det finns behov av att klarlägga förhållandet mellan sekretesslagens reglering och rättegångsbalkens (a.a., s. 417). Det förslag till ändrad lydelse av 14 kap. 5 § sekretesslagen som utredningen lämnade har emellertid inte lett till lagstiftning, bl.a. av det skälet att ett förtydligande ansågs kräva ytterligare överväganden (prop. 2001/02:191 s. 68). Förslaget syftade bl.a. till att klargöra att om rätten att ta del av omständigheter eller handlingar följer av rättegångsbalken är sekretesslagens reglering över huvud taget inte tillämplig. Offentlighets- och sekretesskommittén har därefter i sitt huvudbetänkande anfört bl.a. att ”det emellertid inte alltid (är) så tydligt vad rättegångsbalken säger om partsinsyn i olika frågor och det råder inte sällan oenighet om hur långt en parts rätt till insyn verkligen sträcker sig” och att enligt dess uppfattning bör någon ändring av 14 kap. 5 § andra stycket sekretesslagen övervägas först när det klarlagts vilken reell insynsrätt som föreligger enligt rättegångsbalken (SOU 2003:99 s. 199).

Bedömning

Det kan först nämnas att polismyndigheten i sitt yttrande uppehållit sig något kring handläggningstiden avseende EE:s framställningar. Min granskning begränsar sig emellertid i huvudsak till frågan om vilka regler som skulle tillämpas när den dömde begärde att få ut material och till om den prövning som skedde var korrekt. Allmänt kan konstateras att en begäran att få del av handlingar alltid skall handläggas skyndsamt. Saken föranleder därutöver inte något uttalande från min sida.

Jag vill inledningsvis framhålla, som antytts under avsnittet om den rättsliga regleringen, att vissa av de frågor som aktualiseras i detta avsnitt liksom en rad angränsande problem i stor utsträckning inte är klart och entydigt reglerade. Det gäller främst vissa frågor om parts insynsrätt enligt rättegångsbalken och om denna rätts förhållande till bestämmelserna i sekretesslagen. Vissa av dessa problem har fått lösas i rättspraxis och med utnyttjande av, som JO tidigare uttryckt saken, det utrymme för mera principiella resonemang om partsinsynen med utgångspunkt i de allmänna rättssäkerhetskrav som kommer till uttryck bl.a. i Europakonventionen (JO 1995/96 s. 29). I samma avgörande konstaterade JO också att det är en allmän uppfattning att bestämmelserna i 14 kap. 5 § sekretesslagen är svåra att tolka och tillämpa.

Det nu sagda gäller i hög grad frågan om en dömd persons rätt till insyn i den utredning som förekommit under lagföringen. Jag kommer givetvis att ge till känna en uppfattning i frågan men vill på intet sätt påstå att de rättsliga komplikationer som frågan rymmer därigenom är lösta. De har heller inte varit möjliga att lösa inom ramen för ett granskningsärende som rymmer så många olika frågeställningar som detta. Jag ansluter mig därför till tidigare framställda önskemål om att det

komplex av frågor som rör parts rätt till insyn i ett brottmålsförfarande bör bli föremål för mera ingående överväganden och överlämnar av det skälet en kopia av detta beslut till Justitiedepartementet.

Begäran i augusti 2002

Den 7 augusti 2002 begärde QQ i en skrivelse till åklagarkammaren i Helsingborg att få ta del av allt överskottsmaterial eller slasken i EE:s ärende. Hon skickade en kopia av brevet till polismyndigheten.

Hovrättens dom den 3 maj 2002 hade vid den tidpunkten vunnit laga kraft mot EE.

Som berörts under avsnittet om den rättsliga regleringen finns det olikheter mellan de regler som blir tillämpliga beroende på om begäran skall prövas i enlighet med bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen eller som en begäran grundad på rätten till insyn enligt rättegångsbalken.

I samband med den slutdelgivning som skedde innan åtal väcktes mot EE hade han en på rättegångsbalkens regler grundad kvalificerad rätt till insyn i det utredningsmaterialet som då fanns. Jag menar att han utan tvekan hade en motsvarande rätt till insyn i de utredningsåtgärder som därefter vidtogs innan hovrättens dom vann laga kraft.

Sedan domen mot EE vunnit laga kraft och således principiellt var att anse som orubblig var emellertid den förundersökning som föregått lagföringen definitivt avslutad (JO 2000/01 s. 69). Härav följer i sin tur att bestämmelserna i 23 kap. rättegångsbalken enligt sin ordalydelse inte längre var direkt tillämpliga. Jag tvingas därför konstatera att det mesta tyder på att en parts begäran om insyn sedan en dom vunnit laga kraft måste handläggas som en framställning med stöd av tryckfrihetsförordningens regler om allmänna handlingars offentlighet.

Jag har tidigare framhållit, att den rätt till insyn som en misstänkt har vid slutdelgivningen och senare under rättegången är av grundläggande betydelse för en rättssäker process. Den som står under åtal skall genom att beredas sådan insyn ges möjlighet att försvara sig mot de anklagelser som riktas mot honom. Det är givet att särskilt den som anser sig vara felaktigt dömd alltjämt har intresse av att ta del av material ur den utredning som föregått den fällande domen. Den kvalificerade insynsrätt som en misstänkt således har borde inte i ett slag kunna berövas den som vill nagelfara den utredning som lett fram till åtal och dom mot honom. Utan denna rätt tvingas han att i stället förlita sig på den rätt som tillkommer var och en att begära att få del av handlingar med stöd av reglerna om allmänna handlingars offentlighet. Den dömdes rätt till insyn i ett avslutat ärende borde inte vara vare sig mera långtgående eller mera begränsad än den han skulle ha haft om ärendet fortfarande hade pågått. En dömd persons begäran att få del av material ur den förundersökning som legat till grund för åtalet borde därför bedömas på samma sätt oavsett om begäran om insyn framställs i samband med slutdelgivning eller vid ett senare tillfälle.

Enligt min mening borde således en dömd person vara bevarad vid den rätt till insyn som han haft under förundersökning och rättegång och frågan regleras i rättegångsbalken. För att så skall bli fallet torde fordras ett utrednings- och lagstiftningsarbete av det slag som jag nyss har efterlyst.

I avsaknad av lagstöd för att en sådan begäran som EE:s skall hanteras som en begäran om insyn grundad på rättegångsbalkens regelverk är jag således, som framgått, närmast böjd att anse att den i stället får hanteras enligt reglerna i tryckfrihetsförordningen. Detta innebär bl.a. att det är den myndighet som förvarar handlingen som har att pröva utlämnandefrågan och att, om den dömdes begäran avslås, det finns en möjlighet att överklaga beslutet. Vid den sekretessprövning som då blir aktuell bör det emellertid finnas utrymme för att beakta att den misstänkte vid slutdelgivning och senare under rättegången haft en kvalificerad rätt till insyn i materialet.

Jag konstaterar att med det synsätt jag nu redogjort för finns det inte anledning att rikta kritik mot VV:s besked till QQ. Polismyndigheten borde dock, som jag nyss anförde, vid sin bedömning ha beaktat den rätt som EE tidigare haft. Mot bakgrund av det långt ifrån klara rättsläge som råder finns det emellertid inte anledning att rikta kritik mot myndigheten för att så inte synes ha skett.

Begäran i november 2003

ZZ:s begäran i november 2003 avsåg i första hand material som skulle ha tillförts EE:s ärende (K48244-01) efter det att hovrätten meddelade dom den 3 maj 2003. Begäran avsåg således i denna del en förundersökning som avslutats redan i november 2002. Något sådant fanns, såvitt framkommit, inte vid polismyndigheten. Polismyndigheten hade då haft att ge ZZ det beskedet.

ZZ ville vidare få besked om det förekommit efterforskningar och i så fall vilka åtgärder som vidtagits avseende stripteaseklubben efter förhandlingen i hovrätten. Det ankom då på polismyndigheten att ta reda på om några sådana åtgärder vidtagits vid myndigheten. Såvitt kommit till JO:s kännedom företogs inga utredningsåtgärder vid polismyndigheten beträffande den aktuella klubben i tiden efter hovrättens förhandling. Om så var fallet borde ZZ även i denna del fått beskedet att några sådana handlingar eller uppgifter inte fanns.

ZZ begärde slutligen att få uppgift om förundersökning inletts mot någon eller några personer med anledning av vad FF berättat i EE:s ärende.

I förekommande fall önskades upplysning om ärendenumret.

En förundersökning inleddes för att utreda om ett visst handlande innefattar ett brott och syftar bl.a. till att klarlägga vem som kan misstänkas för brottet. En förundersökning inleddes således inte mot viss person. ZZ:s begäran får därför uppfattas så, att han önskade få uppgift om någon utredning med annat ärendenummer än det han själv angav initierats med anledning av FF:s uppgifter om övergrepp.

Polismyndigheten har uppgett att det i förundersökningen som initierats med anledning av FF:s uppgifter om övergrepp ingick, utöver ärende K48244-01 som hänvisats till i ZZ:s skrivelse, fyra ytterligare ärenden (med vissa ärendebeteckningar) vilka avsåg olika brottstillfällen. I samtliga dessa ärenden var EE delgiven misstanke om brott. ZZ kunde därför givetvis ha fått uppgift om de aktuella ärendenumren. Samtliga dessa ärenden och deras beteckningar torde emellertid ha varit kända för ZZ eftersom de var omnämnda i stämningsansökan. Det finns därför anledning att tro att det inte var dessa ärendenummer som ZZ sökte efter. Något annat ärende som initierats med anledning av FF:s uppgifter fanns emellertid inte vid polismyndigheten, varför ZZ utöver den nyss nämnda informationen borde ha fått det beskedet.

Nu fick ZZ i stället ett beslut med de kryptiska formuleringarna att det förelåg sekretess ”oavsett om det till ärendet tillförts handlingar eller inte” och ”oavsett om (utredningsåtgärder) utförts eller inte”. Om ZZ hade getts korrekta besked från början hade möjligen överklagandet till kammarrätten kunnat undvikas och ZZ i stället kunnat vända sig till andra myndigheter för att få den information han uppenbarligen sökte efter.

Sedan kammarrätten prövat överklagandet återförvisades ärendet till polismyndigheten. Myndigheten begärde då att ZZ skulle precisera vilket material han önskade få del av. När ZZ:s svar kom in till polismyndigheten den 3 september 2004 var resningsärendet anhängigt i Högsta domstolen och EE hade fått del av materialet i den återupptagna förundersökningen.

Av ZZ:s svarsskrivelse framgick att den begäran han nu framställde var betydligt vidare än den ursprungliga som kammarrätten prövat. Trots detta angav DD i polismyndighetens beslut att begäran efter precisering var densamma som tidigare. Hur han kommit till den slutsatsen är helt obegripligt. Polismyndigheten har inte kommenterat detta.

Myndigheten borde ha prövat ZZ:s begäran i den del som den avsåg annat material än det som omfattades av den ursprungliga begäran som en ny framställning. Denna kunde inte förstås på annat sätt än att han önskade få del av allt material som försvaret inte tidigare tagit del av i samtliga ärenden som initierats med anledning av FF:s uppgifter. Det framgår av polismyndighetens yttrande till JO att vid tiden för DD:s beslut fanns handlingarna i utredningen fortfarande hos myndigheten. DD:s besked i beslutet den 8 september 2004 var alltså i sak oriktigt.

Man kan förmoda att det var den uteblivna prövningen av ZZ:s nya framställning som föranledde EE att den 23 september 2004 skriva till kammarrätten och begära att kammarrätten skulle anmoda polismyndigheten att omgående skicka honom överskottsmaterial och sekretessbelagda handlingar i polismyndighetens ärenden och i åklagarkammarens ärende.

Kammarrätten vidarebefordrade i slutet av september EE:s handling till polismyndigheten för handläggning och framhöll därvid att en prövning om en

handling skall lämnas ut skulle ske skyndsamt. Inte heller nu gjordes någon prövning av saken vid polismyndigheten. Det dröjde i stället nästan en månad innan DD, utan att meddela kammarrätten att han fattat ett beslut den 8 september 2004, upplyste att ärendet då fanns hos Åklagarmyndigheten i Malmö där EE genom sitt ombud hade tillgång till utredningen i dess helhet.

Av Åklagarmyndighetens yttrande framgår att ZZ och EE först i oktober 2004 genom Åklagarmyndighetens försorg fick del av allt överskottsmaterial.

Sammanfattningsvis, finner jag skäl att rikta allvarlig kritik mot polismyndigheten för felaktigheter och brister i handläggningen av de framställningar om utlämnande av utredningsmaterial som gjordes av ZZ som ombud för EE. Kritiken gäller myndighetens beslut den 22 december 2003 som utformats på ett sätt som inte gav ZZ tydligt besked om vilka handlingar som förvarades hos myndigheten. Den allvarligaste kritiken gäller emellertid polismästaren DD:s handläggning sedan kammarrätten i juni 2004 återförvisat målet till polismyndigheten och dennes beslut den 8 september 2004. Jag har konstaterat att han i beslutet gett ett i sak oriktigt besked i fråga om vilka handlingar som förvarades hos polismyndigheten. En sådan handläggning är naturligtvis oacceptabel.

Begäran att få ta del av material under våren 2004

Som konstaterats under närmast föregående avsnitt följer av principen att en domstols lagakraftvunna avgörande är orubbligt, att den förundersökning som har föregått lagföringen är avslutad. De regler som finns i rättegångsbalken om komplettering av förundersökningen efter åtals väckande eller efter föreläggande av rätten i ett pågående mål är inte tillämpliga i en sådan situation, och några motsvarande regler finns inte i 58 kap. RB. Av rättssäkerhetsskäl måste emellertid utredningsåtgärder som vidtas i syfte att angripa en lagakraftvunnen dom i princip vidtas inom ramen för en återupptagen förundersökning. Härav följer, som också Åklagarmyndigheten har ansett, att reglerna i 23 kap. RB och förundersökningskungörelsen i tillämpliga delar skall iakttas.

Den misstänktes rätt till insyn inträder enligt 23 kap. 18 § RB i och med att han delges misstanke om brott. Under en återupptagen förundersökning som syftar till att utreda om det finns förutsättningar för att ansöka om resning till en persons förmån är det givetvis inte aktuellt att delge den dömde någon misstanke. Det är emellertid principiellt fråga om att återuppta den förundersökning som tidigare avslutats genom beslut i åtalsfrågan. Enligt min uppfattning är den dömde då alljämt bevarad vid den rätt till insyn som han haft under förundersökningens tidigare skede alltsedan han en gång delgavs misstanke om brott. Sker ytterligare utredning inom ramen för en återupptagen förundersökning har således den dömde redan vid tiden för återupptagandet en fortgående rätt till insyn. Även i dessa fall gäller dock rätten till insyn under förundersökningen i den mån det kan ske utan men för utredningen.

Vid bedömningen av om utlämnandet av en uppgift kan medföra men måste emellertid syftet med förundersökningen beaktas. Risken för att utlämnande av uppgifter skulle innebära men för utredningen i en förundersökning som syftar till att utreda om det finns förutsättningar för resning till någons förmån torde vara betydligt mindre än i en ordinär förundersökning som syftar till att utreda viss brottslighet. Ytterst blir detta emellertid en bedömning som förundersökningsledaren måste göra.

ZZ begärde den 3 mars 2004 att Riksåklagaren skulle tillställa honom eventuell anmälan som låg till grund för Riksåklagarens behandling av ärendet, det utredningsmaterial som utvisade att "HH" identifierats samt övriga uppgifter av betydelse för bedömningen av målsägandens trovärdighet i det aktuella resningsärendet.

Av SS:s yttrande till Riksåklagaren och Riksåklagarens beslut framgår att begäran prövades som en fråga om partsinsyn utifrån den framställan ZZ hade gjort. För egen del konstaterar jag att vad som avsågs med begäran i den del den gällde "uppgifter för bedömning av målsägandens trovärdighet" inte framstår som helt klart. Jag vill därför påpeka att i den mån en framställan om att få del av visst material på något sätt framstår som oklar så har den utlämnande myndigheten att begära besked av sökanden om vad hans begäran avser. Mot bakgrund av hur ZZ:s begäran var formulerad finner jag inte skäl att kritisera Åklagarmyndigheten för dess hantering av frågan utan konstaterar att ZZ fick ta del av visst material vid Åklagarmyndigheten i Malmö.

I slutet av maj 2004 begärde ÄÄ att med stöd av 23 kap. 18 § RB få ta del av all information som framkommit sedan förundersökningen återupptagits och innehållet i slasken.

Åklagarmyndigheten har i sitt yttrande inte kommenterat handläggningen av denna framställning. Jag konstaterar att Riksåklagaren vid den tidpunkten hade fått del av den komplettering till det ursprungliga förundersökningsprotokollet som sammanställts. Mot bakgrund av att förundersökningsprotokollet den 8 juni 2004 tillställdes GG finner jag inte heller här skäl till kritik. Det kan dock anmärkas att ÄÄ:s framställning förmodligen avsåg hela slasken i den tidigare avslutade förundersökningen. Det hade bort klargöras om detta var avsikten. Jag konstaterar emellertid att till förundersökningsprotokollet fogades en bilaga med handlingar ur denna slask.

Jag vill avslutningsvis i denna del kommentera redovisningen av materialet för EE och GG.

En återupptagen förundersökning bör, när de kompletterande utredningsåtgärderna vidtagits, utmynna i att riksåklagaren i ett beslut redovisar sin bedömning i frågan om utredningsresultatet föranleder åklagarsidan att verka för resning eller ej. Ett sådant beslut kan undvaras om ett resningsärende vid den tidpunkten redan är anhängigt i Högsta domstolen. Så var fallet i det aktuella ärendet varför jag inte har

någon synpunkt på att beslut inte fattades. Fråga är då om en motsvarighet till slutdelgivning enligt 23 kap. 18 § RB bör ske inför riksåklagarens ställningstagande.

Åklagarmyndigheten har angett att någon ”slutdelgivning i vanlig mening” inte skedde. Emellertid framgår av de lämnade upplysningarna att Åklagarmyndigheten anser att när en utredning i en återupptagen förundersökning är färdigställd bör den dömde få ta del av förundersökningsmaterialet innan riksåklagaren tar ställning i frågan om ansökan om resning skall ges in.

Det beslut som avslutar en återupptagen förundersökning kan närmast jämföras med ett åtalsbeslut. Även om en jämförelse inte kan göras fullt ut med en misstänkts behov av att få rådrom inför ett eventuellt åtalsbeslut så har också en dömd person ett i högsta grad befogat intresse av att få ta del av alla de uppgifter som framkommit under den återupptagna förundersökningen. Den dömde har förstås också möjlighet att efter att han tagit del av det nya utredningsmaterialet begära att ytterligare utredningsåtgärder vidtas. Om en sådan begäran görs ankommer det på riksåklagaren att ta ställning till den. Det förefaller mot denna bakgrund lämpligt att den dömde innan riksåklagaren fattar sitt beslut får del av allt det material som framkommit i den återupptagna förundersökningen. Detta synes också vara Åklagarmyndighetens uppfattning. Sammanfattningsvis är det min uppfattning att en slutdelgivning i princip bör ske även i dessa ärenden.

Den 8 juni 2004 översändes, som nyss nämnts, förundersökningsprotokollet till EE och GG.

Med tanke på att det måste ha stått klart för Riksåklagaren att EE och GG inte tidigare getts möjlighet att ta del av allt överskottsmaterial är det i hög grad förvånande att Riksåklagaren inte såg till att de i samband med att den återupptagna förundersökningen redovisades för dem informerades om att det fanns ytterligare överskottsmaterial och att de, om de så önskade, skulle få möjlighet att ta del av detta material. Det var nog långt ifrån givet för ombuden att det fanns ytterligare material och mot bakgrund av hur deras försök att få ut uppgifter tidigare hanterats framstod det nog inte heller som självklart för dem att de skulle få del av materialet.

I oktober 2004 gjordes allt material tillgängligt för EE och GG. Det hade då gått drygt två år sedan QQ framställde EE:s första begäran om insyn i slasken.

Sammanfattningsvis när det gäller Riksåklagarens handläggning av ombudens framställningar om att få ta del av såväl tidigare som nytt utredningsmaterial är jag kritisk till att myndigheten inte, senast i samband med att protokollet över den återupptagna förundersökningen överlämnades till ombuden den 8 juni 2004, informerade dem om att det fanns ytterligare material i slasken och att de kunde få ta del av detta.

Avslutande synpunkter

Jag vill avslutningsvis på ett par punkter ge ett sammanfattande uttryck för de mera allmänna slutsatser som jag anser att detta granskningsärende ger upphov till.

Den första gäller en misstänkts rätt till ett effektivt försvar mot en anklagelse för brott inför och under det ordinära rättegångsförfarandet.

Flera regler i rättegångsbalken motiveras, som jag tidigare konstaterat, ytterst av en strävan efter rättssäkerhet i den meningen att en misstänkt skall ges goda möjligheter att försvara sig och oriktiga domar bl.a. därigenom undvikas. Exempel på sådana regler är rätten att biträdas av en offentlig försvarare (21 kap. RB), att begära kompletterande utredning (23 kap. 18 § andra stycket RB), att åberopa egen bevisning (45 kap. 10 § första stycket RB) och att under huvudförhandling förhöra av åklagaren åberopade vittnen (36 kap. 17 § andra stycket RB). Även artikel 6 i Europakonventionen – och Europadomstolens praxis rörande den bestämmelsens närmare innebörd – ställer krav på hur förundersökning och rättegång skall ske.

Det framgår tydligt av det aktuella ärendet att rätten för den misstänkte och försvararen att få insyn i allt förundersökningsmaterial är grundläggande för flertalet övriga processuella rättigheter och för en rättssäker handläggning i stort. Det står t.ex. klart att utan en sådan insyn försvåras den misstänktes möjligheter att avgöra om ytterligare utredningsåtgärder behöver vidtas och om andra vittnen än de av åklagaren åberopade behöver höras.

Det är därför av avgörande betydelse för en fortsatt rättssäker process att den misstänkte och försvararen senast i samband med slutdelgivningen informeras om förundersökningen i dess helhet. Grundregeln måste vara att det är den misstänkte och försvararen – inte polis och åklagare – som har att avgöra om en viss uppgift är av betydelse eller inte. Jag vill erinra om att t.ex. en utredningsåtgärd som inte lett till förväntat resultat kan te sig betydelselös från åklagarens synpunkt, även om denne vinnlägger sig om att se objektivt på saken, men likväl kan te sig intressant ur försvarets perspektiv, antingen i sig eller som uppslag till fortsatta efterforskningar.

Jag vill i detta sammanhang särskilt framhålla vikten av att en misstänkt och försvararen får ta del av varje uppgift som skulle kunna ha betydelse för försvaret i förhållande till det åtal som åklagaren står i begrepp att väcka, oavsett om uppgiften härrör från förundersökningen rörande den misstänkte, från samma förundersökning rörande annan misstänkt gärningsman eller från en annan förundersökning. Min uppfattning är, som tidigare nämnts, att vid en eventuell konflikt mellan, å ena sidan, behovet av sekretess i en ännu pågående förundersökning för att kunna lagföra en viss gärningsman och, å den andra, en annan misstänkts rätt att ta del av uppgifter för att förbereda sitt försvar inför ett förestående åtal efter avslutad förundersökning, det senare intresset principiellt måste ges företräde.

Härtill kommer att jag anser att det borde ges uttryckligt stöd i rättegångsbalken för att även en dömd person skall ha rätt till fullständig insyn i det material som tagits fram i den utredning som föregått åtal och dom.

Min andra slutsats gäller riksåklagarens roll när en fråga om resning aktualiseras. Denne har i sitt yttrande hit anfört bl.a. följande. Lagstiftarens utgångspunkt har varit att det är den som vill angripa en lagakraftvunnen dom som har att visa att den är felaktig. Vid fällande domar är det alltså i grunden den dömdes sak att göra sannolikt att domen i väsentlig del är oriktig. Riksåklagaren är därvid den dömdes motpart. Dessa förhållanden hindrar dock inte att även denna åklagaruppgift skall fullgöras utan ovidkommande hänsyn och med ett särskilt ansvar för att medverka till att undanröja rättsfel. Med den reglering som finns kan det inte sägas vara åklagarväsendets uppgift att söka efter förhållanden som skulle kunna ligga till grund för ett angrepp på en lagakraftvunnen dom. Inte heller är det normalt en åklagaruppgift att utreda påståenden om resningsgrundande förhållanden eller att ansöka om resning till den dömdes förmån. Om det inte föreligger entydiga bevis i friande riktning måste utgångspunkten vara att riksåklagaren skall motsätta sig resning.

Jag förstår riksåklagarens ståndpunkt så, att åklagarsidans uppgift i första hand är att slå vakt om orubblighetsprincipen.

En sådan utgångspunkt är givetvis rimlig för företrädare för en myndighet, vars uppgift bl.a. är att tillgodose det allmänna intresset av att brott utreds och brottslingar lagförs, att värna målsägandens rätt och att medverka till att statens straffanspråk upprätthålls. Det kan också förefalla naturligt att åklagarväsendet, sedan en av dess befattningshavare med framgång fullföljt sin lagföringsuppgift, hävdar huvudregeln om lagakraftvunna domars orubblighet.

Min uppfattning är emellertid att nuvarande ordning fordrar ett betydligt mer aktivt handlande från riksåklagarens sida än som kommer till uttryck i den nyss angivna ståndpunkten och, särskilt, än som förekommit i ”fallet AA”. I en situation då nya omständigheter eller bevis framkommer som ger anledning att hysa tvivel på en fällande hovrättsdoms riktighet finns det nämligen praktiskt sett inte någon annan än riksåklagaren som har erforderliga möjligheter att granska det nya materialet i ljuset av den tidigare domen. Riksåklagaren har, särskilt inom ramen för en återupptagen förundersökning, tillgång till åklagar- och polisväsendenas samlade resurser. Den dömda saknar, å andra sidan, särskilt om han avtjänar fängelsestraff, möjlighet att låta undersöka det nya materialets bärkraft. Offentlig försvarare kan med nuvarande regler inte förordnas för ett sådant uppdrag. Den dömda är således i en sådan situation helt hänvisad till att antingen försöka förmå t.ex. en advokat att, åtminstone till en början, utan ersättning gå igenom handlingarna i målet eller hoppas på att någon ihärdig journalist skall intressera sig för fallet. Det är enligt min mening orimligt att hur väl en utredning av förutsättningarna för resning görs – och därmed hur väl underbyggd en eventuell resningsansökan kan komma att bli –

får bero av sådana tillfälligheter som om någon privatperson väljer att engagera sig i saken.

Det kan dessutom med fog hävdas att vid tvivel på att ett avgörande i en statens domstol är riktigt, det principiellt måste vara en uppgift för ett statens organ att utreda hur starkt detta tvivel är och att, i förekommande fall, medverka till att rättelse sker. Det är möjligt att riksåklagarens uppgift skulle kunna renodlas till att slå vakt om orubblighetsprincipen om det i vårt land fanns en ordning med en fristående instans för i första hand utredning av om det finns förutsättningar för att ansöka om resning och eventuellt också för prövning av om resning skall beviljas. Så är t.ex. fallet i Danmark (Den saerlige klageret), i Norge (Kommissjonen for gjenopptakelse av straffesaker) och i England (the Criminal Cases Review Commission). Jag vill inte inom ramen för detta granskningsärende ta ställning till behovet av en nyordning utan nöjer mig med att konstatera att utan en sådan från parterna fristående instans tvingas riksåklagaren, av såväl principiella som praktiska skäl, att axla uppgiften att vara den dömdes motpart och samtidigt bära det yttersta ansvaret för att utreda om nya omständigheter är av sådant slag att de motiverar en ansökan om resning till den dömdes förmån.